

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**VPLIV VKLJUČITVE V EVROPSKO UNIJO NA PRIREJO MLEKA V
SLOVENIJI**

Ljubljana, november 2002

DARJA GAŠPIRC

IZJAVA

Študent/ka _____ izjavljam, da sem avtor/ica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom _____ in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetni domači strani.

V Ljubljani, dne _____

Podpis:

KAZALO

1. UVOD	1
2. ANALIZA STANJA KMETIJSTVA V EVROPSKI UNIJI IN SLOVENIJI	2
2.1. GOSPODARSKI POMEN KMETIJSTVA	2
2.2. KMETIJSTVO V PROSTORU	3
3. ANALIZA PRIREJE MLEKA V EVROPSKI UNIJI IN SLOVENIJI	4
3.1. OBSEG PRIDELAVE MLEKA.....	4
3.2. ODKUP MLEKA.....	7
3.3. KAKOVOST MLEKA.....	8
3.4. ODKUPNA CENA MLEKA.....	9
3.5. OCENA EKONOMSKEGA POLOŽAJA PRIREJE MLEKA.....	11
4. KMETIJSKA POLITIKA	12
4.1. SKUPNA KMETIJSKA POLITIKA (SKP)	12
4.1.1. CILJI IN NAČELA SKP	12
4.1.2. <i>REFORME SKP</i>	13
4.1.3. <i>SKUPNE TRŽNE UREDITVE</i>	14
4.1.4. <i>SKUPNE TRŽNE UREDITVE ZA MLEKO IN MLEČNE IZDELKE</i>	14
4.2. KMETIJSKA POLITIKA V SLOVENIJI	22
4.2.1. <i>MEHANIZMI URAVNAVANJA TRGA MLEKA IN MLEČNIH IZDELKOV V SLOVENIJI</i>	24
4.3. PRIMERJAVA MEHANIZMOV URAVNAVANJA TRGA MLEKA IN MLEČNIH IZDELKOV	28
5. SLOVENSKA POGAJANJA IN UČINKI PRISTOPA V EVROPSKO UNIJO	29
5.1. PRISTOPNA POGAJANJA.....	29
5.2. UČINKI PRISTOPA V EVROPSKO UNIJO	33
5.2.1. <i>UČINKI NA CENO MLEKA</i>	34
5.2.2. <i>UČINKI NA PONUDBO MLEKA</i>	34
5.2.3. <i>UČINKI NA DOHODKOVNI POLOŽAJ</i>	35
6. PRILAGAJANJE PRIDELOVALCEV MLEKA	37
6.1. KONCENTRACIJA KMETIJ.....	37
6.2. DVIG INTENZIVNOSTI.....	39
6.3. ZNIŽEVANJE STROŠKOV	39
7. SKLEP	40
8. LITERATURA	42
9. VIRI	43
PRILOGA	

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV

ARSKTRP	Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja
BDP	Bruto domači proizvod
CEFTA	Central European Free Trade Agreement - Srednjeevropski sporazum o prosti trgovini
EAGGF	European Agricultural Guarantee and Guidance Fund - Evropski kmetijski garancijski in usmerjevalni sklad
EGS	Evropska gospodarska skupnost
EU	Evropska unija
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade - Splošni sporazum o carinah in trgovini
KGZS	Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije
KZU	Kmetijska zemlja v uporabi
PDM	Polnovredna delovna moč
PSE	Producer Subsidy Equivalent - Ocena podpor proizvajalcem
SAPARD	The Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development - Predpristopna pomoč za kmetijstvo in razvoj podeželja
SKP	Skupna kmetijska politika
SŠM	Skupno število mikroorganizmov
ŠSC	Število somatskih celic
WTO	World Trade Organisation - Svetovna trgovinska organizacija

1. UVOD

Slovenija je leta 1996 z Evropsko unijo (EU) podpisala sporazum o pridruženem članstvu in istočasno vložila prošnjo za polnopravno članstvo. To je bil začetek dolgotrajnega približevanja in prilagajanja Slovenije EU na področju zakonodaje, gospodarstva in drugih področjih. Pred vstopom morajo države kandidatke skozi proces tehničnih in političnih pogajanj. Tokratna širitev bo peta od ustanovitve Evropske gospodarske skupnosti (EGS) leta 1957 in predstavlja velik izziv, saj gre za vključevanje razmeroma revnih držav. Izkušnje kažejo, da je kmetijstvo pogosto velik problem priključevanja. Kmetijstvo ima bistveno širšo vlogo kot le zagotavljanje hrane (ohranjanje poseljenosti in pokrajine), zato pogajanja na tem področju niso pomembna samo za kmetijstvo ampak za celotno državo.

Naravne danosti za kmetijsko pridelavo so v Sloveniji razmeroma neugodne. Značilna je velika gozdnatost in majhen delež kmetijske zemlje v skupni površini, neugoden relief in s tem povezan velik delež kmetijske zemlje na območjih s težjimi pridelovalnimi razmerami, velik delež absolutnega travinja ter majhen delež njiv v strukturi rabe kmetijske zemlje. Naravne razmere vplivajo na manjšo proizvodno sposobnost kmetijstva in ožji izbor kultur ter s tem manjšo prilagodljivost in dražjo pridelavo. Najpomembnejša panoga kmetijstva je živinoreja, znotraj tega pa prireja mleka. Z rejo krav se ukvarja skoraj polovica vseh kmetijskih gospodarstev (Dernulc et al., 2002, str. 86), prireja mleka pa predstavlja okoli 20% skupne vrednosti kmetijske pridelave (Avsec, 2002, str. 2). Tudi v EU je prireja mleka pomembna panoga kmetijstva, saj se uvršča v sam svetovni vrh in je največja izvoznica mlečnih izdelkov. Prav pomembnost prireje mleka znotraj kmetijstva je eden od razlogov, da bom v diplomskem delu proučila to panogo kmetijstva. Poleg tega izhajam iz srednje velike kmetije, kateri večji del dohodka prinaša govedoreja, znotraj tega pa prireja mleka, kar je prav tako vplivalo na izbor teme diplomskega dela.

Cilj naloge je prikazati oziroma primerjati stanje kmetijstva na področju prireje mleka v Sloveniji in EU in pri tem predstaviti učinke pristopa Slovenije v EU ter potrebna prilagajanja na tem področju. Učinki bodo odvisni predvsem od pogajalske politike EU do novih članic, same uspešnosti pogajanj, priprave domače politike in domačih reform.

Hkrati postavljam osnovno tezo: Primerjava stanja na področju proizvodnje mleka med Slovenijo in EU izkazuje manjšo konkurenčnost slovenskih proizvajalcev mleka. Vstop v EU jim bo zato poslabšal konkurenčni položaj na domačem trgu.

V prvem poglavju orisujem splošno stanje kmetijstva v Sloveniji in ga primerjam z EU. Drugi del je namenjen analizi stanja prireje mleka v EU in Sloveniji z vidika prireje, odkupa, kakovosti in odkupne cene. V tretjem delu predstavljam skupno

kmetijsko politiko (SKP), kmetijsko politiko v Sloveniji in mehanizme uravnavanja trga mleka in mlečnih izdelkov. V okviru tega poglavja podrobneje prikazujem sistem kvot kot najpomembnejši mehanizem uravnavanja trga mleka in mlečnih izdelkov. V naslednjem poglavju prikazujem rezultate slovenskih pogajanj z EU in učinke pristopa naše države v EU, ki bodo odvisni tudi od uspešnosti pogajanj. V zadnjem delu predlagam nekaj ukrepov, ki naj bi jih izpeljali slovenski rejci mleka in so nujno potrebni za obstoj in razvoj slovenskega kmetijstva.

V sklepu na kratko povzemam osnovne ugotovitve diplomskega dela.

2. ANALIZA STANJA KMETIJSTVA V EVROPSKI UNIJI IN SLOVENIJI

2.1. GOSPODARSKI POMEN KMETIJSTVA

Delež kmetijstva v bruto domačem proizvodu (BDP) je eden poglavitnih kazalnikov pomena te gospodarske panoge. Za vsa razvita gospodarstva je v obdobju zadnjih tridesetih let značilno, da pomen kmetijstva v celotnem gospodarstvu neprestano pada. V EU je delež kmetijstva v BDP v začetku devetdesetih let padel pod 3%, po zadnjih podatkih pa se nahaja pod 2%. Tudi Slovenija zaznava padajoči trend deleža kmetijstva v BDP. Naše kmetijstvo je s 3,2-odstotnim deležem v BDP v letu 1999 na ravni najmanj razvitih držav EU (Grčije in Španije) (Agriculture in the European Union, 2002; Pregled kmetijske politike: Slovenija, 2001, str. 39).

Zaznati je tudi padec deleža zaposlenih v kmetijstvu, ki je že tako izredno nizek v primerjavi z deležem zaposlenih v industriji ali v storitvenem sektorju. Tako je danes delež zaposlenih v kmetijstvu v Sloveniji le okoli 5% (Pregled kmetijske politike: Slovenija, 2001, str. 39). To bi lahko povezali s pojavom polovičnega delovnega časa kot prevladujočega načina kmetijske proizvodnje¹. Domnevo lahko podkrepim s podatkom, da je bilo leta 1997 le 15,3% vseh kmetij čistih kmetij in kar 30,4% mešanih ter 43,6% dopolnilnih kmetij² (Statistični letopis RS 2001, 2001, str. 304). Kmetijstvo je torej panoga, ki zaposluje čedalje manj delovne sile. Podobna situacija je tudi v državah EU, kjer je bilo v letu 2000 v kmetijstvu zaposlenih okoli 4,3% vseh zaposlenih, v nekaterih državah pa ta odstotek bistveno presega slovensko raven (Grčija - 17%, Portugalska - 12,5%, Irska - 7,9% in Španija - 6,9%) (Agriculture in the European Union, 2002).

¹ Tak način prinaša tako prednosti kot slabosti. Prednost je v tem, da je to vztrajna skupina kmetovalcev, ki pride do izraza predvsem na neugodnih območjih. Druga stran tovrstnega načina kmetovanja, ki najbolj vzbuja skrb glede na tuje kmetijske pridelovalce, je zmanjšana motiviranost v smeri naraščajoče konkurenčnosti.

² Čista kmetija je kmetija, katere vsi aktivni člani gospodinjstva (stari od 15 do 64 let) delajo na kmetiji. Na mešani kmetiji so člani gospodinjstva aktivni na družinski kmetiji in zunaj nje, medtem ko na dopolnilni kmetiji noben član gospodinjstva v aktivni dobi ne dela samo na kmetiji (Statistični letopis RS 2001, 2001, str. 289).

2.2. KMETIJSTVO V PROSTORU

Pomen in položaj kmetijstva v prostoru je najbolj razviden iz strukture rabe kmetijskih zemljišč. Slovenija ima izredno velik delež gozda, ki se z leti povečuje. Medtem ko v EU gozd v povprečju pokriva tretjino zemljišč, je v Sloveniji ta delež že konec osemdesetih let presegel polovico, po zadnjih podatkih znaša 60%. Po gozdnatosti nas v okviru EU prekašata le Finska in Švedska. Kmetijska zemlja predstavlja 34% celotne površine in se še naprej zmanjšuje (Statistični letopis RS 2001, 2001, str. 42, 292). Vzroke za to lahko najdemo predvsem v obsežni urbanizaciji in opuščanju pridelave na nekaterih, predvsem marginalnih zemljiščih, ki se z zaraščanjem postopno spreminjajo v gozd (Cunder et al., 1997, str. 147).

V primerjavi z državami članicami EU imajo kmetijska gospodarstva v Sloveniji v povprečju razmeroma specifično strukturo rabe kmetijske zemlje v uporabi (KZU). Razen Irske v EU ni države, ki bi imela tako velik delež absolutnega travinja (travnikov in pašnikov), in nasprotno, tako majhen delež njiv in trajnih nasadov v strukturi rabe kmetijske zemlje kot Slovenija (Dernulc et al., 2002, str. 59-60). Slovenija razen ravninskega dela subpanonskega sveta na severovzhodu ter manjših sklenjenih površin na dnu kotlin in dolin nima pomembnejših območij, primernih za intenzivno poljedelsko pridelavo.

Travniki in pašniki s 60% tako predstavljajo največji delež v strukturi rabe kmetijskih zemljišč. Kljub njihovem absolutnemu pomenu v strukturi rabe kmetijske zemlje pa je v Sloveniji povprečna površina travinja na gospodarstvo (3,8 ha) še vedno petkrat manjša kot v EU. Od držav članic EU ima le Finska manj travnikov in pašnikov na gospodarstvo kot Slovenija (Dernulc et al., 2002, str. 72-73).

V evropskem merilu se Slovenija zaradi svoje reliefne razgibanosti in goratosti ter velikega dela kraških območij uvršča v krog držav z najtežjimi pridelovalnimi razmerami. Znotraj EU imajo samo Luksemburg, Portugalska, Finska in Grčija težje pridelovalne pogoje (Cunder et al., 2000, str. 44). Nedvomno so naravne razmere vzrok za manjšo proizvodno sposobnost kmetijstva in s tem ožji izbor kultur, manjšo prilagodljivost ter dražjo pridelavo, kar zmanjšuje konkurenčno sposobnost slovenskega kmetijstva.

Velikostna struktura kmetij

Povprečna velikost kmetij v Sloveniji je neprimerljiva z velikostjo kmetij v državah članicah EU. Če je bila še leta 1931 povprečna slovenska kmetija po površini povsem blizu povprečni evropski, je danes s 5,3 ha KZU 3,5-krat manjša od povprečja vseh držav članic in 13-krat manjša od velikosti gospodarstev v Veliki Britaniji, ki ima v EU v povprečju največja gospodarstva. Podobno drobno velikostno strukturo imajo v EU le nekatere mediteranske države (Grčija, Italija in Portugalska),

kjer pa je pridelava na manjših kmetijah bolj specializirana in usmerjena v proizvodno intenzivne usmeritve (vrtnarstvo, vinogradništvo, sadjarstvo) (Agriculture in the European Union, 2002; Dernulc et al., 2002, str. 58).

Večina kmetij v EU spada med manjša gospodarstva, medtem ko precej velik delež zemljišč pripada večjim kmetijam. Iz tega lahko sklepam, da ne prav velik delež (število) večjih kmetij prispeva večino kmetijskega proizvoda v EU. Navkljub obstoju velikih kmetijskih podjetij, nastalih iz nekdanjih družbenih posestev in farm, večino kmetijske zemlje in proizvodnje v Sloveniji obvladujejo manjše kmetije. Tako je bilo v Sloveniji v letu 2000 okoli 11% KZU v lasti kmetij z več kot 20 ha KZU (2% vseh kmetij), medtem ko v EU petina kmetij, ki spada v ta velikostni razred, obdeluje več kot 80% KZU. Skoraj tretjino KZU je v letu 2000 zavzemalo 60% kmetij z do 5 ha KZU, v EU pa tako velike kmetije (55% kmetij) obdelujejo le dobrih 5% vse KZU (Eurostat yearbook 2000, 2000, str. 318-319; Statistični letopis RS 2001, 2001, str. 304). Seveda pa so med posameznimi državami EU glede velikostne strukture velike razlike, navzgor izstopata predvsem Luksemburg in Velika Britanija, navzdol pa Grčija, Italija in Portugalska.

Tako veliko zaostajanje je rezultat povojne kmetijske in zemljiške politike. Medtem ko je v zahodni Evropi potekal proces koncentracije, sta bili na ozemlju Slovenije izvedeni dve agrarni reformi. Zakon o zemljiškem maksimumu (agrarna reforma iz leta 1952) je vse obdobje do svoje ukinitve v devetdesetih letih onemogočal proces koncentracije.

3. ANALIZA PRIREJE MLEKA V EVROPSKI UNIJI IN SLOVENIJI

Svetovna prireja mleka je bila v letu 2000 na ravni 571 milijonov ton mleka. V zadnjih osmih letih, od leta 1992 do leta 2000, se je povečala za 9%. Od skupne svetovne proizvodnje predstavlja prireja kravjega mleka 85%, sledi prireja mleka bivolov z 11,4% in mleko drobnice (ovčje in kozje mleko) s 3,6% svetovne proizvodnje. V letu 2000 je bilo tako proizvedenega 485 milijonov ton kravjega mleka. Povečanje prireje mleka je koncentrirano predvsem na področje Severne Amerike, del Južne Amerike, Azije in Oceanije. Evropa, na katero odpade četrtnina svetovne proizvodnje kravjega mleka, pa z uvedbo sistema kvot omejuje nadaljnje povečevanje prireje mleka (Klopčič, Valjavec, 2001, str. 351).

3.1. OBSEG PRIDELAVE MLEKA

Mleko in mlečni izdelki predstavljajo najpomembnejši kmetijski trg v EU. Leta 1998 je mleko predstavljalo 18% vrednosti celotne kmetijske proizvodnje. S svojo prirejo mleka se EU uvršča na prvo mesto v svetovni proizvodnji, pred ZDA. Hkrati je zaradi

velikih presežkov tudi največja svetovna izvoznica mlečnih izdelkov. Največji proizvajalki mleka sta Nemčija in Francija, ki skupaj prispevata skoraj polovico prireje EU (glej Tab. 1, v prilogi). Zaradi uvedbe sistema kvot v EU ni zaznati povečanja prireje mleka, ki se giblje okoli 121 milijonov ton.

Tabela 1: Bilanca prireje mleka v EU in Sloveniji v obdobju 1996-2000

	1996	1997	1998	1999	2000
EU					
Število molznic (dec. v 1000)	22.107	21.794	21.476	21.128	20.666
Proizvodnja mleka (v 1000 t)	121.519	121.481	121.418	122.554	121.915
Odkup mlekarn (v 1000 t)	113.277	113.634	113.563	114.948	113.343
Povprečna mlečnost (v kg)	5.396	5.455	5.561	5.678	5.765
SLOVENIJA					
Število molznic (dec. v 1000)		147,6	146,5	149,1	140,2
Proizvodnja mleka (v t)	592.721	586.660	599.202	633.751	648.545
Odkup mlekarn (v t)	398.690	387.685	424.474	439.415	450.559
Povprečna mlečnost (v kg)	2.971	3.177	3.295	3.456	3.458

Vir: Richarts, 2001, str. 92-93; Statistični letopis RS 2001, 2001, str. 299; Volk et al., 2002, str. 14.

Ukrepi za zaustavitev rasti prireje mleka so v EU močnejše vplivali na zmanjšanje števila krav in rast povprečne mlečnosti kot pa na skupno proizvodnjo. V obdobju zadnjih štirih let se je število krav molznic zmanjšalo za dobrih 6%, mlečnost pa se je v povprečju povečala za 7%, vendar so med posameznimi državami še vedno opazne velike razlike. Mlečnost se giblje v razponu od 4.175 kg na kravo na Irskem do skoraj 7.500 kg na kravo na Švedskem. V povprečju EU je znašala v letu 2000 5.765 kg (glej Tab. 2 in 3, v prilogi).

Tudi v velikosti črede so med posameznimi državami zelo velike razlike. Navzgor izstopa Velika Britanija z več kot 70 kravami na gospodarstvo, medtem ko je v tretjini držav stopnja koncentracije bistveno nižja od povprečja EU. V EU ima največ kmetij čredo z 1 do 9 krav (37% kmetij redi 6% vseh krav), največ krav pa redijo na kmetijah s čredo od 50 do 99 krav (27% vseh krav redi 10% kmetij), vendar med državami obstajajo velike razlike (glej Tab. 4 in 5, v prilogi).

Tabela 2: Povprečno število govedi in krav na kmetijo v državah članicah EU v letu 1999 in Sloveniji v letu 2000

Država	Povprečno število govedi	Povprečno število krav
Velika Britanija	90,6	72,4
Danska	78,0	65,3
Nizozemska	87,8	47,1
Luksemburg	109,3	37,5
Belgija	77,5	33,1
Irska*	52,7	32,4
Švedska	50,4	32,1
Francija*	67,1	30,7
Nemčija*	54,9	27,9
EU - 15*	47,4	24,0
Italija	32,7	22,5
Španija	32,2	17,5
Finska	34,0	14,9
Portugalska	13,9	10,8
Avstrija	21,2	9,0
Grčija	23,0	7,7
Slovenija	8,6	4,8

* podatki za leto 1997

Vir: Agriculture in the European Union, 2002; Dernulc et al., 2002, str. 84.

Tudi v Sloveniji zaseda mleko v vrednosti kmetijske pridelave prvo mesto, kar daje temu trgu podobno kot v EU velik pomen v nacionalnem kmetijstvu. Slovenska prireja mleka se povečuje. Zaenkrat namolzemo okoli 650 tisoč ton mleka. Poraba se sicer v zadnjih letih povečuje, vendar ostaja pod ravni priraje, tako da se stalno srečujemo s presežki mleka. Izvoz predstavlja v zadnjih letih od 20 do 30% celotne količine odkupljenega mleka. Struktura izvoza se spreminja v korist izdelkov z večjo dodano vrednostjo, kot so jogurti, siri in trajno mleko, zmanjšuje pa se izvoz mleka v cisternah. Izvozni trgi so predvsem republike bivše Jugoslavije, Italija in EU (Valjavec, Klopčič, 2001, str. 344). Skupna stopnja samooskrbe z mlekom je v letih 1992-1995 v povprečju znašala 114,5% (v letu 1999 122,7%).

Trend padanja števila molznic je podobno kot v EU zaznati tudi v Sloveniji. V zadnjih štirih letih se je število molznic zmanjšalo za 8% in tako v letu 2001 doseglo raven 135.800 molznic. Pri nas prevladujejo krave kombiniranih pasem, delež črno-bele pasme je nizek (v letu 2000 16,8%), kar prispeva k nižji intenzivnosti priraje. V povprečni stopnji intenzivnosti Slovenija kljub velikemu povečanju povprečne mlečnosti (za 16% v štirih letih) zaostaja prav za vsemi članicami EU. Nekoliko bolje je pri tržni prodaji mleka, kjer se vsaj po ravni intenzivnosti primerjamo z nekaterimi

državami EU. Po podatkih kontrole mlečnosti pri rejcih, ki oddajajo mleko, je mlečnost leta 2000 že dosegla 5240 kg na kravo (Poročilo o stanju kmetijstva, gozdarstva in živilstva v letu 2000, 2002, str. 142).

Za Slovenijo je značilen tudi velik delež izjemno majhnih rejcev, kar ponazarja podatek, da je ob popisu leta 2000 kar 45% kmetij redilo le 1 ali 2 kravi. Podoben delež majhnih rejcev najdemo znotraj EU le na Portugalskem (54,4%) in v Grčiji (37,5%). Kmetij z več kot 50 kravami je v Sloveniji manj kot 1%, redijo pa nekaj manj kot 5% krav. Razmere so nekoliko boljše na kmetijah, ki so vključene v odkup mleka (glej Tab. 6 in 7, v prilogi).

3.2. ODKUP MLEKA

V EU mlekarne odkupijo okoli 94% mleka, kar znaša približno 114 milijonov ton letno. Največji delež mleka odkupijo na Irskem in Švedskem (nad 98%), medtem ko v Avstriji le 75% (Richarts, 2001, str. 95-96). Slovenske mlekarne odkupijo okoli 70% vsega mleka, kar je še vedno pod ravnijsko EU, vendar pa veliko povečanje glede na leto 1971, ko je bilo odkupljenega le 30% mleka.

Tabela 3: Skupna količina odkupljenega mleka, število čred in število molznic v Sloveniji v obdobju 1980-2000*

Leto	Število čred	Število krav	Odkupljeno mleko (v t)	Odkupljeno mleko/kmetijo (v kg)	Odkupljeno mleko/kravo (v kg)	Število krav na kmetijo
1980	55.533	150.694	312.905	5.635	2.076	2,71
1985	58.194	175.696	362.981	6.237	2.066	3,02
1990	43.656	161.992	369.912	8.473	2.284	3,71
1993	36.327	148.802	356.432	9.812	2.395	4,10
1995	30.040	132.532	404.225	13.456	3.050	4,41
1996	27.384	129.724	398.690	14.559	3.073	4,74
1997	25.089	128.245	387.685	15.452	3.023	5,11
1998	21.373	122.749	424.474	19.860	3.458	5,74
1999	19.508	125.688	439.415	22.525	3.496	6,44
2000	16.869	117.775	450.559	26.709	3.826	6,98

* Podatki se nanašajo le na kmetije, ki oddajajo mleko.

Vir: Klopčič et al., 2001, str. 313.

Število kmetij, ki oddajajo mleko (tržnih proizvajalk), se zmanjšuje. Hkrati se zmanjšuje število govedi, katerih mleko se odkupuje. Pri tem pa se povečuje povprečno število krav na kmetijo, količina tržnega mleka po kravi in na kmetijo kot tudi skupna količina oddanega mleka. V letu 2000 je mlekarnam prodajalo mleko manj kot 17.000 kmetij, kar je več kot 70-odstotno zmanjšanje glede na leto 1985. V

tem času se je močno zmanjšal tudi delež kmetij z eno do štirih krav (pod 50%), povečal pa delež kmetij z večjim številom krav. V letu 2000 je bilo na kmetijah, ki prodajajo mleko, že povprečno sedem krav. Delež kmetij z več kot desetimi kravami bo kmalu dosegel četrtnino vseh kmetij, ki prodajajo mleko. To pa pomeni desetkratno povečanje od leta 1981, ko je bil delež teh kmetij le 2,5% (glej Tab. 6, v prilogi). V obravnavanih letih se je povprečna količina oddanega mleka na kmetijo povečala skoraj 5-krat, vendar pa dosegamo le 16% količine, ki jo povprečno proda evropski kmet. V EU je leta 2000 povprečna kvota za oddajo mleka v mlekarno znašala 169.929 kg. Vendar znotraj EU po posameznih državah obstajajo velike razlike v povprečni kvoti, saj ta niha med 38.798 kg mleka v Avstriji pa do 421.263 kg mleka na Danskem (Klopčič, Valjavec, Osterc, 2002, str. 313). V Sloveniji bi po sedanjih podatkih o odkupljenih količinah mleka pripadala kvota z več kot 100.000 kg le 5% rejcev, večina kmetij (60%) pa bi pridobila kvoto do 20.000 kg (Bregar, 2002, str. 28).

3.3. KAKOVOST MLEKA

Pogoj za kakovostne mlečne izdelke je kakovostna surovina. Mlekarne so se tega zavedale, zato so skušale kmete na različne načine spodbuditi k boljši higieni kakovosti mleka. Merila kakovosti so se postopoma zaostrovala. Dovolj stimulatивne nagrade za ekstra kakovost so vodile do stalnega izboljševanja kakovosti mleka.

Izboljševanju mikrobiološke kakovosti odkupljenega mleka se je večja pozornost v Sloveniji začela namenjati šele leta 1993. Takrat se je začelo nagrajevati kakovostno mleko in z odtegljaji kaznovati mleko s prevelikim številom mikroorganizmov v ml mleka. Ukrep je bil dopolnjen tudi z intenzivnim svetovalnim delom pri rejcih. Rezultati so bili vidni zelo hitro (glej Tab. 8, v prilogi). Delež odkupljenega mleka z manj kot 100.000 mikroorganizmi v ml mleka se je hitro povečal in v letu 2000 je že več kot 95% odkupljenega mleka ustrezalo strogim evropskim kakovostnim kriterijem za odkupljeno mleko (Klopčič et al., 2001, str. 313).

Kakovost mleka za porabo in predelavo je odvisna tudi od skupnega števila somatskih celic v mleku. Ko se je v letu 1996 mikrobiološka kakovost že dokaj popravila, so se zaostriili pogoji za število somatskih celic v mleku. S finančnimi posegi in svetovalnim delom se je tudi na tem področju doseglo izboljšanje kakovosti mleka (glej Tab. 9, v prilogi). V letu 2000 je že več kot 91% vsega odkupljenega mleka vsebovalo manj kot 400.000 somatskih celic v ml mleka. Podatki kažejo, da smo se uspeli v Sloveniji v manj kot desetih letih po kakovosti mleka v javnem prometu povsem približati evropskim kriterijem (glej Tab. 10, v prilogi).

V državah EU so precejšnje razlike v vsebnosti maščobe in beljakovin v odkupljenem mleku. Najbogatejše mleko glede na vsebnost maščob priredijo na Nizozemskem, Danskem, Finskem in v Nemčiji (nad 4,20%). Mleko, ki ga odkupijo slovenske

mlekarne, je v zadnjih letih po vsebnosti maščobe nekoliko nad povprečjem EU. Tudi po vsebnosti beljakovin je slovensko odkupljeno mleko bogatejše od povprečnega odkupljenega mleka v državah članicah EU. Leta 1999 so v odkupljenem mleku v primerjavi s slovenskim povprečjem dosegle večje vsebnosti beljakovin le Nizozemska, Nemčija, Danska in Luksemburg. Najmanjše vsebnosti tako beljakovin kot maščobe v odkupljenem mleku so ugotovljene v Grčiji in Španiji (glej Tab. 11 in 12, v prilogi).

Tabela 4: Povprečna vsebnost maščobe in beljakovin v odkupljenem mleku v EU in Sloveniji v obdobju 1994-2000 (v %)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Povprečna vsebnost maščobe (v %)							
EU	4,08	4,08	4,11	4,09	4,11	4,08	4,08
Slovenija	3,91	3,93	3,96	4,06	4,08	4,11	4,10
Povprečna vsebnost beljakovin (v %)							
EU		3,28	3,30	3,31	3,31	3,30	
Slovenija		3,24	3,27	3,29	3,33	3,35	3,36

Vir: Richarts, 2001, str. 92; Statistični letopis 2001, 2001, str. 292.

3.4. ODKUPNA CENA MLEKA

Osnovna odkupna cena mleka je v posameznih državah EU določena na osnovi dogovora in pogajanj med proizvajalci mleka (zadruge, združenja proizvajalcev) in mlekarnami. V Sloveniji je bila odkupna cena kravjega mleka do nedavnega določena s strani države z Uredbo o določitvi elementov odkupne cene kravjega mleka. Po tako določeni ceni so bile mlekarnе dolžne odkupiti celotno dnevno ponujeno količino mleka, ki je ustrezala določenim kakovostnim zahtevam. V letu 2001 je začela veljati Uredba o ureditvi trga z mlekom in mlečnimi izdelki, sprejeta že konec leta 2000, s čimer je bilo odpravljenno administrativno določanje cene mleka. Tako tudi pri nas sedaj velja tržni red za mleko in mlečne izdelke.

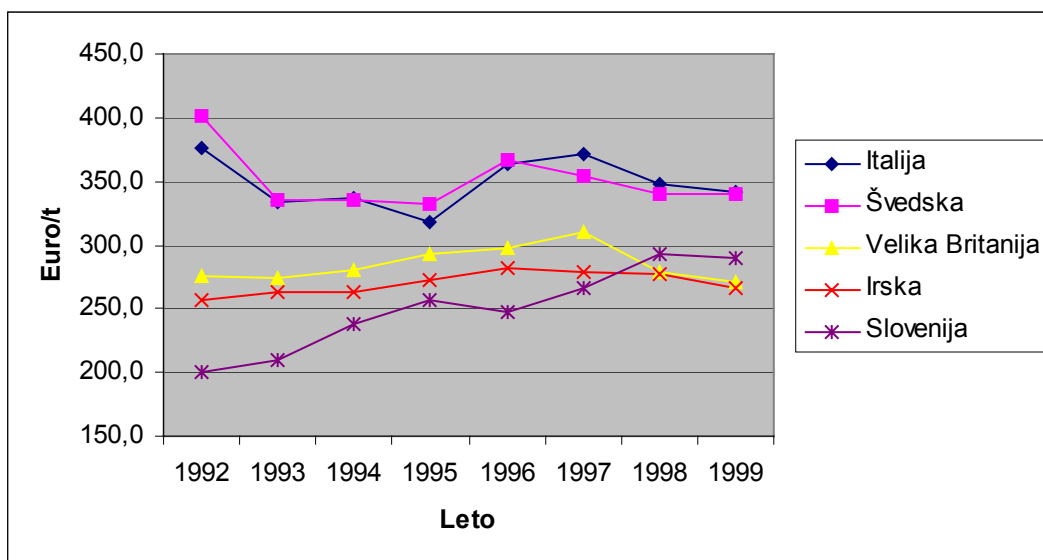
Osnova za izračun odkupne cene mleka³ v državah EU in Sloveniji je ob vsebnosti maščobe in beljakovin tudi skupno število mikroorganizmov (SŠMO/ml) in število somatskih celic (ŠSC/ml). Pri vsebnosti maščobe se izhodiščna vrednost v večini držav giblje med 3,7% in 4,0%, izhodiščna vrednost beljakovin pa med 3,1% in 3,4%. Slovenija z izhodiščnimi vrednostmi 3,7% za vrednost maščobe in 3,15% za vrednost

³ Izračunana minimalna odkupna cena za kmetijskega proizvajalca (IMOCP) se izračuna po formuli: $IMOCP = M + B + K$ in $M = ME \times \text{ugotovljeni \% maščobe}$, $B = BE \times \text{ugotovljeni \% beljakovin}$, $K = IMOC \times \text{\% povečanja oziroma zmanjšanja glede na kakovostni razred}$. Pri tem je: ME - cena maščobne enote, BE - cena beljakovinske enote, K - dodatek na kakovostni razred in IMOC - izhodiščna minimalna odkupna cena mleka (cena mleka s 3,7% mlečne maščobe in 3,15% beljakovin) (Uradni list RS, št. 15/01, 23/01).

beljakovin dosega povprečje drugih evropskih držav. Določene razlike obstajajo tudi glede razporeditve mleka v posamezne kakovostne razrede glede na SŠMO/ml in ŠSC/ml. V večini držav spada v 1. kakovostni razred mleko z manj kot 50.000 oziroma 100.000 mikroorganizmi/ml in manj kot 250.000 oziroma 400.000 somatskimi celicami/ml. Podobne kriterije imamo tudi v Sloveniji - zgornja meja za 1. kakovostni razred je 100.000 mikroorganizmov/ml in 400.000 somatskih celic/ml (glej Tab. 10, v prilogi). Za boljšo kakovost mleka (glede na osnovno določene kriterije) rejci dodatno dobijo stimulacijo (v absolutnem znesku ali v %), prav tako pa se pri nedoseganju teh kriterijev obračunavajo odbitki. V večini držav ugotavljajo sezonske razlike v odkupni ceni, ki so posledica sezonskih sprememb kakovosti mleka (praviloma je le-ta nižja v poletnih mesecih) (Klopčič et al., 2001a, str. 356-361).

Zaradi razlik v načinu plačevanja mleka odkupne cene pri nas niso v celoti neposredno primerljive z EU. Če kljub temu naredimo primerjavo, vidimo, da je imela Slovenija do leta 1998 najnižji nivo odkupnih cen v državah EU, v letu 1998 pa je že dosegla povprečno raven cen mleka v EU. Tolarska rast cen mleka je bila v proučevanem obdobju konstantna, v EUR pa je zanihala navzdol v letih 1996 in 1999. Nihanja cen so prisotna tudi v državah EU, vendar so opazne večje razlike med posameznimi državami kot pa razlike po letih. Najbolje plačano mleko dobijo rejci v Italiji, na Švedskem in Finskem, najslabše pa na Irskem, v Veliki Britaniji, Španiji in Belgiji (Žamut, 2002, str. 27).

Slika 1: Povprečne proizvajalčeve cene mleka po dejanski vsebnosti mlečne maščobe za posamezne države EU in Slovenijo v obdobju 1992-1999 (v EUR/t)

Vir: Pregled kmetijske politike: Slovenija, 2001, str. 132; Žamut, 2002, str. 27.

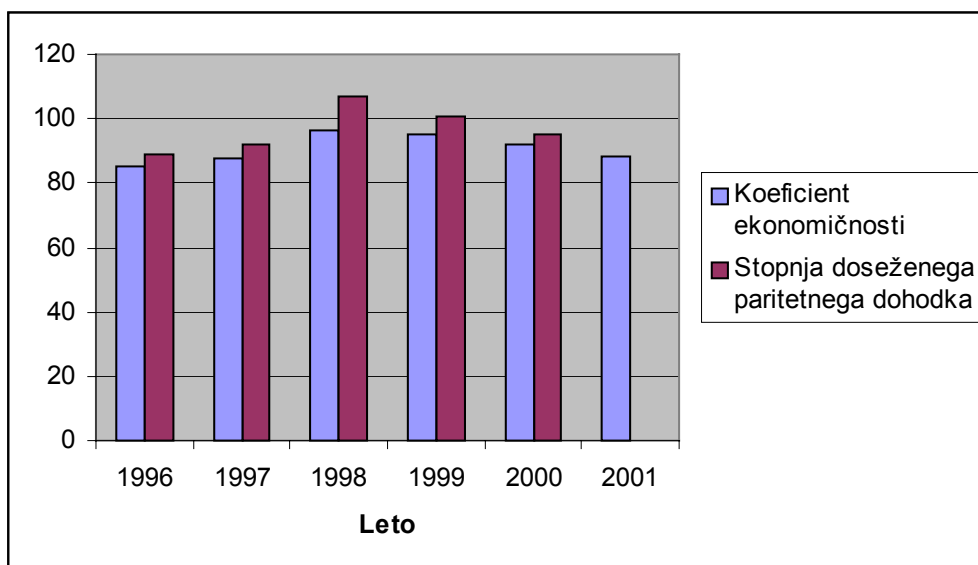
3.5. OCENA EKONOMSKEGA POLOŽAJA PRIREJE MLEKA

Zagotavljanje primerne življenjske ravni aktivnega in vzdrževanega kmečkega prebivalstva spada med osrednje cilje vsake kmetijske politike. Slovenska kmetijska politika razume ta cilj kot doseganje paritetne ravni dohodka (primerljive s splošno ravni dohodka).

Kljub optimističnemu trendu dohodkovnega položaja proizvodnje mleka se je položaj po letu 1998 močno poslabšal, dohodki v proizvodnji mleka pa zopet zaostajajo za ravni paritetnega dohodka na nacionalni ravni.

Pomemben kazalnik za ugotavljanje uspešnosti poslovanja je tudi koeficient ekonomičnosti (vrednost proizvodnje/stroški). Kot prikazuje slika 2, odkupna cena mleka oziroma vrednost proizvodnje v obravnavanem obdobju 1996-2001 nikoli ni pokrila vseh ocenjenih stroškov prireje. Še najbolj smo se temu približali v letu 1998, kar je bila posledica realnega naraščanja odkupne cene mleka in realnega padca stroškov v tem letu. Rast odkupne cene mleka v letih 1999 in 2000 ni sledila rasti stroškov in inflaciji, kar se je odrazilo v slabših ekonomskih rezultatih. Povečanje izhodiščne cene mleka v juliju 2000 je sicer uspelo začasno zaustaviti ta trend, vendar je dolgoročni učinek izničila hitra rast stroškov v drugi polovici leta (Volk, 2001, str. 11). V letu 2001 je povprečna odkupna cena mleka prvič po nekaj letih (po letu 1998) realno porasla (Volk et al., 2002, str. 19).

Slika 2: Koeficient ekonomičnosti in stopnja doseženega paritetnega dohodka pri proizvodnji mleka v Sloveniji v obdobju 1996-2001 (v %)*

* Pri izračunih je upoštevana povprečna odkupna cena v obravnavanih letih in letna mlečnost 4.500 l/kravo. Pri rejcih, ki dosegajo večjo intenzivnost ali višje odkupne cene, so ekonomski rezultati nekoliko ugodnejši.

Vir: Volk, 2001, str. 11; Volk, 2002, str. 7.

4. KMETIJSKA POLITIKA

4.1. SKUPNA KMETIJSKA POLITIKA (SKP)

Kmetijska politika se je na evropskih tleh začela razvijati v drugi polovici 19. stoletja. Takrat je namreč prišlo do prvih presežkov hrane, ki jih je že bilo mogoče razvažati v velikih količinah in ob zmernih stroških po celem svetu. Trgovanje še ni bilo ovirano, kmetje pa so bili že dobro organizirani za izvajanje močnega pritiska na vlado (Erjavec et al., 1999, str. 168).

SKP pa je bila opredeljena z ustanovnim aktom Evropske gospodarske skupnosti (EGS), Rimsko pogodbo, ki je bila podpisana marca 1957. Temelji na treh načelih: enotnost trga (skupni trg), prednost domače pridelave (tržno-cenovna zaščita) in finančna solidarnost držav članic (skupni proračun). V 39. členu te pogodbe so zapisani cilji kmetijske politike, 4. člen opredeljuje tržne rede, medtem ko 43. člen predpisuje mehanizme odločanja in sprejemanja kmetijske politike (Cunder et al., 1997, str. 48).

4.1.1. CILJI IN NAČELA SKP

V Rimski pogodbi so kot cilji SKP navedeni (Avsec, 2001, str. 22):

- povečanje storilnosti kmetijstva s pospeševanjem in z racionalizacijo kmetijske pridelave ter optimalno uporabo proizvodnih dejavnikov, zlasti dela;
- zagotavljanje kmetijskemu prebivalstvu primerno življenjsko raven, zlasti s porastom dohodka na aktivnega kmetovalca;
- stabiliziranje kmetijskih trgov;
- zagotavljanje zanesljivosti preskrbe s hrano in
- oskrba potrošnikov s hrano po razumnih cenah.

Za kmetijstvo je bil najpomembnejši dogovor, sprejet julija 1958, ko so se predstavniki držav dogovorili, da bo tržno-cenovna politika najpomembnejše orodje SKP. Tako so se uveljavila naslednja načela tržno-cenovne politike, ki še danes opredeljujejo delovanje SKP (Cunder et al., 1997, str. 51-52):

- Enotnost trga. Ustvarili so skupni trg, na katerem se lahko prosto prodajajo kmetijski pridelki brez kakršnihkoli carinskih in necarinskih ovir. Enotnost trga prav tako pomeni, da lahko obstaja le enotna tržno-cenovna politika.
- Prednost domači pridelavi. Domači pridelki in živila imajo prednost pred uvoženimi dobrinami. To je bilo mogoče zagotavljati le z ustreznimi uvožno-zaščitnimi določili, saj so domače cene že ob nastanku presegele cene na svetovnem trgu.
- Finančna solidarnost. To pomeni financiranje stroškov SKP iz skupnega proračuna. Finančna solidarnost se je začela uresničevati z letom 1962, ko je svet

ministrov sprejel predpis o ustanovitvi posebnega sklada za financiranje SKP. Evropski garancijski in usmerjevalni sklad za kmetijstvo (EAGGF - European Agricultural Guarantee and Guidance Fund) je praktično najpomembnejši sklad, saj se preko njega financira SKP, ki porabi okoli 50% vseh proračunskih sredstev EU.

Od vseh treh načel je nesporno samo prvo načelo, saj so le tako lahko oblikovali skupni trg. Sprejem ostalih dveh načel pa je predstavljal predvsem dosežek Francije, ki je s tem pridobila trg za svoje presežke in hkrati dodaten vir financiranja.

4.1.2. REFORME SKP

SKP je s svojim delovanjem uresničila večino zastavljenih ciljev. Evropsko kmetijstvo je bilo zaščiteno s tržnimi ureditvami in z mehanizmom tržno-cenovnih podpor. Visoke cene so spodbujale rast proizvodnje. Tako je bil rešen problem samooskrbe s hrano, vendar negativni učinki kljub temu niso bili izločeni. Največji problem so predstavljali visoki proračunski izdatki. V ospredju je bila opazna rast proračunskih izdatkov pri mleku in mlečnih izdelkih, pa tudi na drugih trgih (trg žita, vina in govejega mesa). Kritično obdobje SKP se je začelo po letu 1976, ko so stroški za izvajanje kmetijske politike preseгли 6 milijard ekujev, kar je takrat znašalo okoli 70% vseh proračunskih izdatkov EGS/EU. Samo štiri leta pozneje so se stroški kmetijske politike podvojili (Erjavec et al., 1999, str. 187).

Nakopičeni problemi so se začeli reševati v reformah SKP:

- 1984: kontingentiranje prireje mleka (več o tem v poglavju 4.1.4.5.).
- 1988: stabilizatorji - Za posamezne blagovne skupine so bile določene zgornje količine proizvodnje, za katere SKP še zagotavlja zaščito. Gre za nekakšno »mehko« kontingentiranje proizvodnje, ki pa v nasprotju z mlečnimi kvotami neposredno ne zadeva posameznih proizvajalcev. Bistveni element »stabilizacijskega paketa« je bila uvedba programa podpor za opustitev pridelave na delu zemljišč (»program prahe«), vendar pa program ni dal pričakovanih rezultatov (Erjavec et al., 1999, str. 195).
- 1992: MacSharryeva reforma - V tej reformi so bile potrjene tri smernice: znižanje zaščitnih (intervencijskih) cen, da bi bili bolj konkurenčni na notranjem trgu in zunanjih trgih, polna in stalna nadomestila za zniževanje dohodkov kmetov s kompenzacijskimi plačili ter pospešitev opuščanja pridelave s programom prahe. Učinek tržnih redov so želeli povečati s programom spremljevalnih ukrepov reforme: sistem predčasne upokojitve (renta za oddajo zemljišča), program načrtnega pogozdovanja manj rodovitnih kmetijskih površin in kmetijski naravovarstveni program. MacSharryeva reforma pomeni resen preobrat v kmetijski politiki EU. SKP je začela ločevati med cenovno in dohodkovno politiko. Težišče podpor kmetijstva se je počasi začelo prenašati z ramen porabnika na

ramena davkoplačevalcev. Poleg tega je pomembna tudi uveljavitev ekoloških načel v kmetijstvu (Erjavec et al., 1999, str. 197).

- AGENDA 2000: Gre za nadaljevanje izvajanja zmernih reform kmetijske politike iz leta 1992. Reforma SKP znižuje intervencijske cene, vendar o kakšni večji liberalizaciji cen ne moremo govoriti. V Agendi je zaznati, da klasična kompenzacijska plačila izgubljajo na pomenu, pridobivajo pa ukrepi strukturne politike (Erjavec, Juvančič, 1999, str. 392-394).

4.1.3. SKUPNE TRŽNE UREDITVE

Skupna tržna ureditev je celota predpisov in pravnih mehanizmov, ki urejajo trg za določen kmetijski proizvod ali skupino kmetijskih proizvodov pod nadzorom EU zaradi uresničevanja ciljev SKP. Tržne ureditve se glede na skupine proizvodov med seboj razlikujejo po izbiri ukrepov ter vsebini in intenzivnosti podpor kmetijstvu. Čeprav je pravno vsaka skupna tržna ureditev poglavje zase, pa je mogoče opredeliti skupne mehanizme in značilnosti ukrepanja (Avsec, 2001, str. 12).

Tako ločimo več skupin ukrepov (Avsec, 2001, str. 29-30):

- **Zunanjetrgovinski ukrepi:** Opredeljeni so na podlagi institucionalnih cen in vplivajo predvsem na dvig ali ohranitev cenovne ravni. Sem štejemo uvozne dajatve in izvozna nadomestila, pa tudi uvozne ureditve v okviru carinskih kvot.
- **Različne vrste ukrepov,** s katerimi se v obliki umikov s trga (intervencijski nakup, podpora skladiščenju) ter podpor porabi ustvari dodatno povpraševanje v kriznih tržnih razmerah in ki tudi vodijo predvsem v dvigovanje cen ali v ohranitev (stabiliziranje) cenovne ravni, in so opredeljeni na podlagi institucionalnih cen.
- **Ukrepi administriranja ponudbe,** med katere uvrščamo predvsem proizvodne kvote in program praha, s katerimi se omejuje ali znižuje kmetijska proizvodnja, in prav tako prispevajo k dvigu ali ohranitvi cenovne ravni.
- **Različne oblike dohodkovnih podpor pridelovalcem** v različnih oblikah neposrednih plačil, s katerimi poskušajo predvsem ohranjati dohodkovno raven pridelovalcem.

4.1.4. SKUPNE TRŽNE UREDITVE ZA MLEKO IN MLEČNE IZDELKE

Skupna ureditev trga za mleko in mlečne izdelke zajema naslednje proizvode: mleko, smetano, fermentirane mlečne izdelke, maslo, pinjenec, sirotko, sir, skuto, laktozo in laktozni sirup (Council Regulation (EC) No 1255/1999).

Skupna ureditev trga z mlekom in mlečnimi izdelki določa: ciljne in intervencijske cene, sistem dodatne dajatve za mleko in mlečne izdelke, neposredna plačila, ukrepe za pospeševanje prodaje in porabe mleka in mlečnih izdelkov ter zunanjetrgovinske ukrepe. Kot najpomembnejši mehanizem lahko štejemo sistem

kvot. Tržno leto traja od 1. julija do 30. junija v naslednjem koledarskem letu, kvotno leto pa od 1. aprila do 31. marca v prihodnjem letu.

4.1.4.1. Institucionalne cene

Ciljna cena je tista, ki naj bi jo rejci dosegli s prodajo mleka na trgu EU in na zunanjem trgu in je določena za mleko s 3,7% maščobe, dobavljeno mlekarni. Intervencijski ceni sta predpisani za posneto mleko v prahu in maslo. Intervencijski ceni in ciljna cena se bodo postopoma zniževale.

Tabela 5: Ciljne cene in intervencijske cene po skupni tržni ureditvi za mleko in mlečne izdelke

Obdobje	Ciljna cena za mleko (v EUR/100 kg)	Intervencijska cena za maslo (v EUR/100 kg)	Intervencijska cena za posneto mleko v prahu (v EUR/100 kg)
1.7.2000 - 30.6.2005	30,98	328,20	205,52
1.7.2005 - 30.6.2006	29,23	311,79	195,24
1.7.2006 - 30.6.2007	27,47	295,38	184,97
Od 1.7.2007 dalje	25,72	278,97	174,69

Vir: Council Regulation (EC) No 1255/1999.

4.1.4.2. Neposredna plačila

Neposredna plačila se uvajajo zaradi zmanjšane tržne podpore, in sicer od 1. julija 2005 naprej, vendar ne bodo pokrila celotnega znižanja cene. K neposrednim plačilom štejemo mlečno premijo in dodatna plačila.

Mlečna premija je določena v znesku 5,75 EUR na tono posamične referenčne količine, ki bo pripadala kmetijskemu gospodarstvu na dan 31.3.2005. V naslednjih dveh letih se bo ta premija povečevala.

Tabela 6: Neposredna plačila po skupni ureditvi trga za mleko

Leto	Mlečna premija (v EUR/t referenčne količine)	Najvišja dopustna vsota premije in premijskega dodatka (v EUR/t referenčne količine)	Najvišji znesek plačila na hektar (v EUR/ha trajnega travinja)
2005	5,75	13,90	350
2006	11,49	27,80	350
2007 in dalje	17,24	41,70	350

Vir: Council Regulation (EC) No 1255/1999.

Dodatna plačila bodo države izplačale rejcem na letni podlagi v okviru vsote, ki je določena posebej za vsako državo (glej Tab. 13, v prilogi). Izplačujejo se v obliki

dotatka k premiji ali v obliki plačila na površino. Najvišja dovoljena vsota premije in dodatka k premiji se bo povečevala v enakem razmerju kot premija. Dodatna plačila v oblika plačila na površino se zagotavljajo na hektar trajnega travinja. Površina trajnega travinja, za katerega se lahko odobrijo dodatna plačila, ne sme presegati določene območne osnovne površine za državo.

4.1.4.3. Umik proizvodov s trga in podpore porabi

Sistemi intervencijskega nakupa so bili vzpostavljeni, da bi omogočali vzdrževanje visoke odkupne cene ter omilili za kmetijske trge značilna sezonska in ciklična nihanja, ki poslabšujejo dohodkovni položaj pridelovalcev. EU preko intervencijskih agencij po vnaprej določenih intervencijskih cenah odkupuje ponujene presežke masla in posnetega mleka v prahu. Podoben učinek je dosežen s podporami zasebnemu skladiščenju masla, posnetega mleka v prahu in nekaterih vrst sirov, ki jih v EU dodeljujejo proizvajalcem. Intervencijski odkupi so sezonsko omejeni, odkup v intervencijo se lahko prekliče, če zaloge presežejo določeno količino, maslo pa se odkupuje le, če je cena na trgu več kot dva tedna nižja od 92% intervencijske cene. Podobne omejitve veljajo tudi za podpore zasebnemu skladiščenju (Avsec, 2001, str. 140).

Mehanizem intervencijskega »nakupa« lahko uporabimo tudi v primerih, ko se tržne cene dvignejo nad raven ciljne cene. Takrat imajo intervencijske agencije dolžnost, da zaloge plasirajo na domači trg, kar povzroči normalizacijo (padeč) cen in stabilizira trge (Habe et al., 1999, str. 44).

Ukrepi za pospeševanje porabe se v veliki meri navezujejo na sistem intervencijskega odkupa, saj se zaloge iz agencij v veliki meri plasirajo na trge tudi z uporabo teh ukrepov. Največji del obsega prodaja masla in posnetega mleka v prahu živilskopredelovalni industriji, pa tudi prodaja neprofitnim organizacijam, vojski, šolam in podobno. Velik pomen imajo podpore za predelavo posnetega mleka v prahu v kazein in kazeinate ter spodbude za uporabo posnetega mleka v prahu v prehrani živali. Za pospeševanje porabe svežega mleka in mlečnih izdelkov v šolah so na voljo subvencije v okviru programa »šolsko mleko« (Avsec, 2001, str. 146-147).

4.1.4.4. Zunanjetrgovinski ukrepi

Tudi zunanjetrgovinska zaščita je bila do sredine leta 1995 izpeljana iz ciljne cene za mleko. Ciljna cena je bila podlaga za določitev vhodnih cen za posamezne skupine mlečnih izdelkov, te pa za izračun uvoznih dajatev (določene za posamezno tržno leto po skupinah izdelkov kot razlika med vhodno in najnižjo svetovno ceno). S 1. julijem 1995 so po Splošnem sporazumu o carinah in trgovini (GATT) uvozne dajatve tarifirane, zato so opustili določanje vhodnih cen (Cunder et al., 1997, str. 213). Po sporazumu GATT režim variabilnih uvoznih dajatev ni dovoljen, zato je bil

nadomeščen s fiksnimi uvoznimi dajatvami. Te so predpisane za 116 mlečnih izdelkov v obliki fiksnih carinskih stopenj in »ad valorem« posebnimi uvoznimi dajatvami⁴ (dovoljena je tudi kombinacija obeh). Na podlagi sporazuma o kmetijstvu v okviru Svetovne trgovinske organizacije (WTO) je morala EU v šestletnem obdobju, ki se je začelo 1. julija 1995, znižati uvozne dajatve za mleko in mlečne izdelke za 36%, razen za posneto mleko v prahu (za 20%). Določene so tudi carinske kvote (dogovori, mnogostranski sporazumi), po katerih je mogoč uvoz ali izvoz po znižanih uvoznih dajatvah ali prosto (Erjavec, 2001, str. 49).

Da bi bilo mogoče proizvode iz EU prodati na svetovnih trgih navkljub njihovi visoki ceni na notranjem trgu, so izvozniki deležni izvoznih nadomestil (subvencij), ki krijejo razliko med svetovnimi cenami in cenami proizvodov v EU. Po višini so enaka za vso EU, lahko pa se razlikujejo glede na namembni kraj. V primeru pomanjkanja mlečnih izdelkov in višje svetovne cene se lahko uvedejo izvozne omejitve. Sporazum GATT je prinesel spremembe tudi na tem področju. EU je bila dolžna do 1. julija 2001 znižati višino nadomestil za 36% in količine subvencioniranega izvoza za 21% (Avsec, 2001, str. 148).

4.1.4.5. Referenčne količine (kvote) in dodatna dajatev

I. Uvedba in ureditev sistema kvot

Visoka cenovna raven je rejce spodbujala k vse večji prireji mleka, kar je privedlo do velikih presežkov. Prodaja le-teh na svetovnem trgu je bila vse zahtevnejša zaradi visokih cen na skupnem trgu v primerjavi s svetovnimi cenami⁵. Stroški izvoznih podpor so začeli strmo naraščati, kot ustreznega rešitev se ni pokazala niti subvencionirana prodaja na domačem trgu hrane (Erjavec et al., 1999, str. 186-187).

Kot rešitev problemov sta bili na razpolago dve možnosti:

- pomemben padec odkupnih cen kravjega mleka ali
- redukcija v proizvodnji.

Kmetijski ministri držav članic se niso mogli odločiti za drastično znižanje odkupnih cen mleka, ki bi lahko zadržalo rast prireje. Strokovnjaki so izračunali, da bi morala cena mleka pasti vsaj za tretjino. Temu so ostro nasprotovali tudi predstavniki kmetov. Kmetijski ministri so se dogovorili, da bodo problem skušali rešiti z uvedbo proizvodnih kontingentov (kvot), po vzoru Švice in Avstrije. Sistem mlečnih kvot je bil

⁴ Na podlagi sporazuma o kmetijstvu v okviru WTO je EU s 1. julijem 1995 nekoliko preoblikovala posebne uvozne dajatve. Njihova višina, ki se je prej poljubno spreminjala, je sedaj navzgor omejena. Tako določene uvozne dajatve so izračunali na podlagi povprečne razlike med svetovno ceno in intervencijsko ceno v EU v referenčnem obdobju 1986-1988, povečane za 10% z upoštevanjem morebitnih mesečnih povečanj (Avsec, 2001, str. 32).

⁵ Cene glavnih mlečnih izdelkov so bile v letih od 1970 do 1980 na notranjem trgu tudi do trikrat višje od cen na svetovnih trgih (Erjavec et al., 1999, str. 186).

uveden leta 1984, najprej za 5 let, nato kot del »kmetijskih stabilizatorjev« aprila 1988 podaljšan do leta 1992, po tem letu pa kot del reforme SKP podaljšan do leta 2000. Kgotno leto traja od 1. aprila do 31. marca v prihodnjem letu (Avsec, 2001, str. 136).

Za vsako državo članico je bila tako določena skupna referenčna količina mleka za oddajo v mlekarne ter skupna referenčna količina za direktno prodajo mleka in mlečnih izdelkov. Nacionalna referenčna količina je nato porazdeljena po posameznih rejcih (t. i. individualna referenčna količina). Posamična referenčna količina je za posamezno kmetijsko gospodarstvo prav tako določena posebej za mleko, namenjeno oddaji mlekarnam, in posebej za mleko, namenjeno neposredni prodaji na domu. Vsota posamičnih referenčnih količin ne sme presegati celotnih količin, ki so določene za posamezne države članice, pri čemer je treba upoštevati tudi zmanjšanje zaradi oblikovanja nacionalne rezerve. Nacionalno rezervo lahko države članice napolnijo tudi s splošnim zmanjšanjem posameznih referenčnih količin z namenom, da bi dodelile dodatne ali posebne količine proizvajalcem, določenim v skladu z objektivnimi merili (Avsec, 2001, str. 136).

Izhodiščna kvota je bila določena na osnovi višine mlečne proizvodnje v letu 1981, povečane za en odstotek. Od uvedbe leta 1984 je bil mehanizem mlečnih kvot večkrat modificiran. Tako je bil v letu 1986 zaradi naraščajočih težav s tržnimi presežki masla uveden sistem obdavčitve povečevanja količine mlečne maščobe v oddanem mleku. S tem so bile posamične kvote določene tudi glede na vsebnost mlečne maščobe in ne le glede na količino proizvedenega mleka. Tudi skupna mlečna kvota je bila nekajkrat znižana: leta 1987/88 za 6%, 1988/89 za 2,5% ter leta 1991/92 za 2% (Erjavec, Habe, Zjalič, 2001, str. 8).

Zaradi uvedbe sistema omejevanja prireje mleka je bila dodatno uvedena dajatev za mleko in mlečne izdelke. Dodatna dajatev znaša 115% ciljne cene mleka. Plačuje se od vseh količin mleka ali mlečnega ekvivalenta, ki se v 12-mesečnem obdobju prodajo nad določeno referenčno količino. Plačajo jo tisti rejci, ki so prispevali k presežku, določi pa se glede na presežek, ki ga ugotovi posamezna država. Država članica sama odloča, ali bo neizkoriščene referenčne količine pri določenih rejcih pred ugotavljanjem presežka razdelila med druge rejce, ali bo presežek posameznega rejca ugotavljala brez predhodne prerazporeditve morebitnih neizkoriščenih referenčnih količin pri drugih rejcih (Avsec, 2001, str. 136-138).

Pozitivno spremembo je v sistem kvot prinesla uvedba trgovanja s kvotami. Prenosi individualnih količin so lahko trajni ali začasni. Referenčne količine, s katerimi razpolaga kmetijsko gospodarstvo, se v primeru prodaje, zakupa ali dedovanja prenesejo na proizvajalce oziroma prevzemnike v skladu z natančnejšimi predpisi, ki jih sprejmejo države članice. Pri tem se upoštevajo površine, namenjene mlečni proizvodnji, ali druge objektivne okoliščine, tudi sporazum med strankami. Tisti del

referenčne količine, ki se z gospodarstvom ne prenese, se všteje v nacionalno rezervo (Avsec, 2001, str. 137).

Če proizvajalec ni uporabil svoje referenčne količine v 12-mesečnem obdobju, ker ni prodajal mleka ali mlečnih izdelkov, se ta količina prenese v nacionalno rezervo. Če pa ponovno prične proizvajati mleko v obdobju, ki ga določi država članica, se mu referenčna količina lahko zopet dodeli. Če najmanj v enem 12-mesečnem obdobju ni uporabil najmanj 70% razpoložljive referenčne količine, lahko država članica v skladu s splošnimi načeli odloči (Council Regulation (EC) No 1256/1999):

- ali in pod katerimi pogoji se neizkoriščeni del v celoti ali deloma prenese v državno rezervo in
- pod katerimi pogoji se referenčno količino ponovno razporedi med zadevne proizvajalce.

Proizvajalec ima možnost zahtevati, da se referenčna količina za mleko, namenjeno dobavi mlekarnam, zmanjša in ustrezno poveča referenčna količina za mleko, namenjeno neposredni prodaji, in obratno (Council Regulation (EC) No 1256/1999).

Države članice lahko zaradi prestrukturiranja priraje mleka in iz okoljevarstvenih razlogov sprejmejo več ukrepov (Avsec, 2001, str. 138):

- določitev pogojev, pod katerimi lahko določeni proizvajalci proti plačilu pridobijo referenčne količine, ki so bile dokončno sproščene konec prejšnjega enoletnega obdobja, ker so drugi proizvajalci opustili prirajo mleka proti nadomestilu;
- odobritev nadomestila proizvajalcem za dokončno opustitev mlečne proizvodnje (deloma ali v celoti), s čimer te referenčne količine preidejo v nacionalno rezervo;
- v primeru prenosa kmetijskih zemljišč iz okoljevarstvenih razlogov dodelitev referenčne količine proizvajalcu, ki namerava s prirajo mleka nadaljevati drugje, in
- dopustitev prenosa referenčnih količin brez prenosa zemljišč ali prenos zemljišč brez referenčnih količin s ciljem izboljšati strukturo priraje mleka.

Razvojno in kapitalsko sposobnejši rejci si tako lahko zagotavljajo povečanje dohodka z dokupom ali najemom kvot na tem trgu, vendar pa transfer kvot preko nacionalnih meja ni možen. Kontingentiranje še vedno do določene mere zavira rast sposobnih pridelovalcev, saj prodajne ali zakupne cene kvot dosegajo presenetljive višine. V Nemčiji je kilogram mlečne kvote v oktobru 2001 dosegel raven 0,89 evra (leto poprej 0,73 evra/kg mlečne kvote). Za dokup kvote zaradi povečanja črede za samo eno molznico je moral rejec tako odšteti kar 4.775 evrov (1.049.819 SIT)⁶ (Seufferlein, 2002, str. 29).

⁶ Pri izračunu je upoštevana povprečna mlečnost, ki je v letu 2000 v EU znašala 5.765 kg, od tega je za prodajo namenjenega 5.365 kg mleka te dodatne molznice. Pri pretvorbi v slovensko valuto je vzet povprečni mesečni devizni tečaj Banke Slovenije za oktober 2001 (1 EUR = 219,8574 SIT) (Bilten Banke Slovenije, 2001, str. 51).

Prednosti sistema kvot so se pokazale v znižanju proračunskih izdatkov, zagotavljanju zadovoljive cene mleka za proizvajalce in zmerne cene za potrošnika, zmanjšanju zaloga masla in posnetega mleka v prahu ter izboljšanju ravnotežja na trgu. Na drugi strani so kvote prinesle tudi slabosti, ki se kažejo predvsem v preprečevanju strukturnih sprememb pri proizvajalcih mleka namesto pospeševanja, kar onemogoča zniževanje stroškov proizvodnje na raven konkurentov (ZDA, Avstralija, Nova Zelandija).

II. Prihodnost sistema kvot

Čeprav imajo v EU kvote že več kot 15 let, še vedno ni povsem jasno, ali je to prava rešitev. Z Agendo 2000 je bila dokončna odločitev glede sistema kvot samo preložena. EU bo sistem mlečnih kvot ohranila do 31. marca 2008, ponovno pa bo podrobneje ovrednoten v letu 2003. V vmesnem obdobju se bodo mlečne kvote povečale skupaj za 2,41%, od česar 1,18% odpade za specifično porazdelitev štirim državam članicam in eni regiji (Italija, Grčija, Španija, Irska in Severna Irska) v obdobju 2000-2002 (v dveh korakih), 1,23% linearne povečanja pa bodo deležne ostale države članice v obdobju 2005-2007 (glej Tab. 14, v prilogi).

Zdajšnja ureditev sistema kvot se izteka z letom 2008 in že se vrstijo razprave o tem, kaj storiti s kvotami po tem letu. Nekateri se zavzemajo za ohranitev mlečnih kvot, drugi zahtevajo ukinitve, medtem ko tretji predlagajo kompromisno rešitev.

A. Ukinitve sistema kvot

Na evropski mlečni trg in odločitev o prihodnjem razvoju sistema kvot močno vpliva WTO. EU bi morala v skladu z zahtevami WTO znižati izvozne spodbude in tretjim državam omogočiti dostop na svoj trg. Zaradi znižanja izvoznih spodbud se bo morala EU pri izvoznih izdelkih prilagoditi svetovnim cenam, na drugi strani pa bo z zmanjšanjem ali ukinitvijo carinskih zaščit ponudba mleka in mlečnih izdelkov iz tretjih držav na trgu EU povečana. Vse to bi privedlo do prilagajanja domače cene mleka svetovni ceni in v tem primeru kvote ne bi več imele smisla.

Prav zato velik del mlekarske industrije zahteva ukinitve veljavnosti sistema kvot, saj se bojijo izgube tržnega deleža zaradi omejenih možnosti razvoja v primerjavi s konkurenti na svetovnih trgih. Po njihovem mnenju bi morale biti cene surovega mleka (surovine) in ostalih mlečnih izdelkov znižane na nivo cen konkurentov. Vendar bi ukinitve kvot v kratkem časovnem obdobju lahko imela katastrofalne posledice, in sicer predvsem zaradi hitrega padca odkupnih cen. Zato bi bil potreben postopen prehod, ki bi odpravljal kvote, hkrati zniževal intervencijske cene, kmetom pa izpad dohodka nadomeščal z izravnalnimi plačili. Če bi hoteli v letu 2008 ukiniti kvote, bi morali najkasneje v letu 2003 izdelati načrt prehoda in poskrbeti za ustrezno financiranje. Po študiji, narejeni v Nemčiji, 15-odstotno znižanje intervencijskih cen

ne bi zadostovalo, ampak bi jih bilo potrebno znižati za 25% (Berges, 2002, str. 31-32). Za izpad dohodka prizadetim kmetom bi morali povečati premije za krave, čemur pa najbolj nasprotujejo neto plačniki v bruseljsko blagajno (Nemčija, Velika Britanija in Nizozemska). Tudi za kmete ta scenarij ni brez nevarnosti. Nadomeščanje prihodka s premijo, vendar le v višini 60%, pomeni manjši prihodek in veliko nevarnost za tiste, ki se financirajo z najetim kapitalom.

Vprašanja o smislu kvot si zastavljajo tudi nemški kmetje. Tudi če so, ne pomagajo zaustaviti prireje in posledično padanja cene. Na Bavarskem so se namreč dodatki na osnovno mleko (3,7% mlečne maščobe in 3,4% beljakovin) znižali za kar 60%. Kmetje, ki imajo kvote 200.000 kg mleka letno, bi ob takšnem znižanju cene letno izgubili tudi do 6.000 evrov. Do tako hudih težav je v Nemčiji prišlo zaradi zmanjšanja izvoza v Italijo. To pa zato, ker italijanske mlekarne odkupijo okoli 10% »črnega mleka«, torej mleka, ki ga rejci priredijo nad dovoljeno nacionalno določeno kvoto (Sebenik, 2002, str. 4).

B. Ohranitev sistema kvot

V primeru, da bi notranji trg na nek način ločili od svetovnega, bi morali kvote ohraniti in jih še dodatno zmanjšati, saj bi bilo domačo pridelavo mleka potrebno prilagoditi domači potrošnji. Vprašanje pa je, kako realen je ta scenarij.

Zagovorniki zmanjševanja kvot menijo, da bodo manjši presežki mleka privedli do višjih cen. Seveda le ob predpostavki, da bo EU pri pogajanjih z WTO uspelo ohraniti določeno zaščito pred mlekom iz drugih držav, kajti trg z visoko ceno mleka močno privlači ponudnike s cenejših območij. Zmanjševanje kvot brez ustrezne zaščite bi privedlo do propada evropskega mlekarstva. Četudi bi EU uspelo uvesti zaščito domačega trga, bi morala za zmanjšanje presežkov mleka uvesti za 20% nižje kvote. Tako drastičnemu znižanju nasprotujejo predvsem države, ki jim že sedanja kvota ne omogoča samooskrbe (Italija, Španija, Portugalska). Hkrati pa tudi države z velikimi presežki mleka (Irska - 200%, Nizozemska - 175%, Danska - 160%) ne bodo hotele prevzeti celotnega bremena nižanja kvote na svoj hrbet. Soglasje bo izredno težko doseči. Linearno znižanje kvote za 20% bo prizadelo vse kmete, saj jim bo omogočalo le delno izkoriščanje proizvodnih kapacitet in s tem podražilo prirejo. Posledično bodo hoteli številni kmetje dokupiti kvote, kar bo ceno dvigovalo in še otežilo razvoj perspektivnih kmetij (Berges, 2002, str. 31).

C. Kompromisna rešitev

Kot kompromisno rešitev bi lahko sprejeli kanadski model sistema kvot, kjer imajo dvojne kvote, in sicer A in C kvoto. A kvota je namenjena domačemu trgu, poleg tega lahko vsak rejec z mlekarno sklene še individualno pogodbo za C kvoto. Mleko iz te kvote se lahko proda le na svetovnem trgu po svetovni ceni, ki je bistveno nižja od

cene v EU, zato je tudi odkupna cena bistveno nižja od mleka v A kvoti (Berges, 2002, str. 32). C kvota predstavlja za posamezno kmetijo rešitev za presežno mleko oziroma omogoča izrabo vseh proizvodnih kapacitet na kmetiji. Ta način je za kmetijo običajno cenejši kot dokup kvote. Vendar pa tudi pri vpeljavi tega sistema nastopijo težave. Zdajšnje kvote bi morali pri pretvorbi v A kvoto znižati za 10 do 20%. Če hkrati tretjim državam ne bi preprečili dostopa do skupnega trga, domačega mleka na skupnem trgu ne bi mogli prodajati, kar pomeni nadaljnje zmanjševanje A kvote. Poleg tega ta sistem zahteva zelo strog nadzor, ki bi moral preprečiti prodajo mleka iz C kvote na notranjem trgu. Dodatna birokracija pa ne ustreza niti kmetom niti mlekarnam. Nad tem sistemom tudi v WTO niso navdušeni, saj Kanado obtožujejo, da tako prikrito subvencionira izvoženo mleko.

Težave v sistem kvot dodatno prinaša še napovedana širitev leta 2004.

- Kandidatke imajo velike težave pri uvajanju kvot. Problematičen je predvsem nizek delež mleka, odkupljenega preko mlekarn (Poljska – le 59%).
- Ko bodo kvote uvedene, bo težje doseči politično soglasje za njihove spremembe. Nove članice bodo v dodeljenih kvotah videle zaščito za njihovo lastno kmetijstvo in se bodo upirale kakršnimkoli novim zniževanjem kvot. Verjetno je prav to vzrok, da iz Bruslja ponujajo tako nizke kvote (Berges, 2002, str. 34).

Glede na tako različna gledanja je težko natančneje predvideti, katera možnost bo v veljavi po letu 2008. Težko bo najti tako rešitev, ki ne bo ogrozila konkurenčnosti mlekarskega sektorja EU, ki bo zadovoljila interese mlečnih proizvajalcev in pri tem ne bo celotne odgovornosti prepustila vladam posameznih članic. Sprejetje katerekoli možnosti prihodnje ureditve sistema kvot po letu 2008 bo imelo dolgoročne negativne in pozitivne posledice za pridelavo in predelavo mleka v EU.

4.2. KMETIJSKA POLITIKA V SLOVENIJI

Slovenija do osamosvojitve ni imela svoje lastne kmetijske politike. Tržno-cenovna politika je bila v celoti v pristojnosti zvezne vlade, dokaj samostojne so bile republiške vlade le na področju strukturne politike (Erjavec et al., 1999, str. 218).

Kmetijska politika je v Sloveniji oziroma Jugoslaviji ubirala precej drugačno pot kot kmetijska politika v zahodni Evropi. Medtem ko so zahodnoevropske države postopno uveljavljale svoj visok zaščitni model SKP, ki je dajal poudarek družinskim kmetijam, je bilo v jugoslovanskem modelu kmetijske politike ugodnosti in olajšav deležno predvsem družbeno kmetijstvo. Z različnimi ukrepi (nacionaliziranje kmetijske zemlje, zemljiški maksimum - 10 ha kmetijske zemlje, v šestdesetih letih prepoved zasebne posesti traktorjev in večje kmetijske mehanizacije) je kmetijska politika zatrla nadaljnji razvoj pridelave na kmetijah in s prisilnimi ukrepi (prisilne zložbe zemljišč, bolj znane kot arondacije) širila obseg družbenega kmetijstva. Konec

šestdesetih let je bila Jugoslavija prisiljena v večji uvoz hrane. To in tedanja splošna družbena liberalizacijska gibanja so prispevala k temu, da je kmetijska politika nekoliko le zrahljala svoj odnos do zasebnega kmetijstva (Erjavec et al., 1999, str. 212-213).

Z osamosvojitvijo se je v Sloveniji razvila nova kmetijska politika, ki jo lahko razdelimo v štiri obdobja (Erjavec et al., 1999, str. 216-217):

1. Obdobje 1991-1993: Izoblikovanje strateškega dokumenta, ki določa temeljno usmeritev in cilje kmetijske politike.
2. Obdobje 1993-1995: Oblikovanje ključnih instrumentov kmetijske politike (ob ohranitvi elementov nekdanje strukturne politike), predvsem zunanjetrgovinske zaščite, in izrazito administriranje nekaterih glavnih kmetijskih trgov (pšenica, sladkor, mleko).
3. Obdobje 1995-1997: Pričetek evropskega prilagoditvenega obdobja, za katero so bila značilna pogajanja o podpisu evropskega sporazuma z EU in pogajanja o pristopu k sporazumu srednjeevropskih držav CEFTA.
4. Obdobje od 1998 naprej: Začetki pogajalskega procesa o pristopu k EU in reforma kmetijske politike.

Slovenija je leta 1993 sprejela Strategijo razvoja slovenskega kmetijstva, ki predstavlja prvi korak k samostojni kmetijski politiki. S tem so bili postavljeni cilji slovenske kmetijske politike, ki zadevajo prehransko varnost, ohranjanje poseljenosti podeželja, ohranjanje trajnostnega proizvodnega potenciala, zvišanje kmetijske konkurenčnosti in zjamčen prihodek za kmečko prebivalstvo, in se v glavnem ne razlikujejo od ciljev SKP EU. Tako kot SKP tudi slovenska kmetijska politika poudarja zasnovano večnamenskega kmetijstva (Strategija razvoja slovenskega kmetijstva, 1992, str. 71).

Kot temeljni akt prilagoditve zakonodaji EU na področju kmetijstva je bila leta 1998 sprejeta reforma kmetijske politike. Program reforme kmetijstva in živilstva je sestavljen iz štirih stebrov, in sicer (Program reforme kmetijske politike 1999-2002, 1998, str. 11-17):

- I. steber: Tržno-cenovna politika - prisotna bo liberalizacija zunanjetrgovinske zaščite. Nižje cene kmetijskih pridelkov povečujejo konkurenčnost agroživilstva doma in v tujini ter zagotavljajo nižje cene hrane za slovenske porabnike.
- II. steber: Uvedba neposrednih plačil (EKO 0, EKO 1, EKO 2, EKO 3)⁷.

⁷ Oznaka EKO poudarja tržno nevtralnost in preusmeritev kmetijske politike k okolju prijaznemu kmetovanju. Pomen posameznih neposrednih plačil: EKO 0: dohodkovna izravnava za rabo zemljišč in podpora poseljenosti in kulturni krajini, EKO 1: podpora območjem s težjimi pridelovalnimi pogoji za izravnavo višjih stroškov pridelave in preko tega podpora poseljenosti in kulturni krajini, EKO 2: podpora vzdrževanju in ohranjanju kulturne krajine z značilnimi krajinskimi tipi in preprečevanju zaraščanja, EKO 3: podpora okolju prijaznejšim oblikam kmetovanja.

- III. steber: Program prestrukturiranja kmetijstva in živilstva - Ta program obsega program prestrukturiranja kmetij (možnost sofinanciranja s strani EU iz naslova Predpristopne pomoči za kmetijstvo in razvoj podeželja (SAPARD)⁸), program tržnega organiziranja pridelave ter program posodobitve in prilagajanja živilskopredelovalne industrije.
- IV. steber: Razvoj podeželja - izdelava načrta celostnega razvoja podeželja.

Na področju kmetijstva je v procesu prilagajanja EU potrebno izpeljati štiri osnovne naloge (Erjavec et al., 1999, str. 226):

- pravna prilagoditev s sprejetjem Zakona o kmetijstvu;
- kadrovska okrepitev in institucionalna izgradnja z oblikovanjem Agencije Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja (ARSKTRP);
- vsebinska prilagoditev in priprava na prevzem SKP z reformo slovenske kmetijske politike (1999-2002) in s predpristopno pomočjo SAPARD in
- izvedba predpristopnih pogajanj.

Prve tri naloge smo v Sloveniji že uspešno opravili, pogajanja pa so v teku in naj bi jih do konca tega leta tudi zaključili.

4.2.1. MEHANIZMI URAVNAVANJA TRGA MLEKA IN MLEČNIH IZDELKOV V SLOVENIJI

Ureditev trga pri mleku in mlečnih izdelkih v Sloveniji do nedavnega ni bila primerljiva z ureditvijo EU. Ureditev je namreč obsegala predpisano izhodiščno proizvajalčevo ceno mleka, poleg tega pa še visoko uvozno zaščito in pomoč za pripravo blaga za zunanji trg.

Na podlagi Zakona o kmetijstvu je bila decembra 2000 izdana Uredba o ureditvi trga z mlekom in mlečnimi izdelki, ki s 1. januarjem 2001 odpravlja administrativno določanje odkupne cene mleka, hkrati pa uvaja intervencijski sistem po vzoru SKP, ki temelji na ciljni ceni, intervencijskih cenah za maslo in posneto mleko v prahu ter na intervencijskem odkupu. Poleg tega uredba določa še ukrepe podpor za skladiščenje masla, smetane, posnetega mleka v prahu in sirov ter ukrepe za pospeševanje prodaje in porabe mleka in mlečnih izdelkov in zajema naslednje proizvode: mleko, smetano, fermentirane mlečne izdelke, maslo, pinjenec, sirotko, sir in skuto (Uredba o ureditvi trga z mlekom in mlečnimi izdelki, Uradni list RS, št. 111/00). Še vedno pa ostaja visoka uvozna zaščita in pomoč za pripravo blaga za zunanji trg.

⁸ SAPARD - The Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development

4.2.1.1. Administrativno določena proizvajalčeva cena

Najpomembnejši mehanizem urejanja trga mleka in mlečnih izdelkov je bilo administrativno določanje cene mleka. Vlada je določala odkupno ceno mleka za proizvajalce, poleg tega je nadzorovala tudi prodajno ceno pasteriziranega mleka. Leta 1998 je bil nadzor nad cenami pasteriziranega mleka opuščen, odkupne cene mleka za proizvajalce pa so ostale predmet administrativnega določanja vse do leta 2001 (Pregled kmetijske politike: Slovenija, 2001, str. 87).

Skupaj z administrativnim določanjem cen so se kot dodatni mehanizem za urejanje trga mleka uporabljali dodatki k odkupni ceni mleka (plačila na tono), ki pa so bili leta 1995 ukinjeni.

Tabela 7: Administrativne in povprečne proizvajalčeve cene mleka v Sloveniji v obdobju 1992-1999 (v SIT/tono)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Predpisana cena (3,7% m.m.)	19.770	25.710	33.060	35.410	39.240	44.690	50.150	50.150
Povprečna odkupna cena (dejanska vsebnost m. m.)	20.965	27.685	36.227	39.335	42.016	48.076	54.443	56.169
Dodatek k ceni (3,7% m.m.)	250	1.270	1.130	250*	-	-	-	-

m. m. - mlečna maščoba

* samo za obdobje januar - marec

- ukrep ni bil uveljavljen

Vir: Pregled kmetijske politike: Slovenija, 2001, str. 111.

Namesto plačil na enoto pridelka (cenovni dodatki) za mleko so bila v letih 1996/97 uvedena neposredna plačila na glavo, vendar so podpore namenjene izključno območjem s težjimi pridelovalnimi razmerami. Posebna plačila na glavo se dodeljujejo za živali, ki se pasejo na planinskih pašnikih. Do teh plačil so upravičeni le rejci, ki pasejo živino na planinskih pašnikih najmanj 80 dni na leto. Do leta 1999 so rejci lahko uveljavljali tudi regres za plemenske telice (Pregled kmetijske politike: Slovenija, 2001, str. 96, 111).

Tako je država neposredno vplivala na dohodke rejcev, hkrati pa z ukrepi zunanjetrgovinske politike (posebne dajatve pri uvozu, izvozne podpore) ščitila mlečnopredelovalno industrijo, ki je morala rejcem plačati mleko po predpisani ceni.

Od 1. januarja 2001 velja tržni red za mleko in mlečne izdelke, uredbe o določitvi elementov odkupne cene kravjega mleka ni več. Na svojevrsten način je odkupno ceno potem (od 1. marca 2001) urejala uredba o minimalni odkupni ceni kravjega

mleka. Če predelovalec mleka kmetijskemu proizvajalcu ni zagotovil te minimalne odkupne cene, ni bil upravičen do določenih ugodnosti (intervencijski nakup, podpore za porabo mleka in mlečnih izdelkov, podpora za pripravo mleka in mlečnih izdelkov za zunanji trg) (Uredba o določitvi minimalne odkupne cene kravjega mleka za namen izvajanja ukrepov v okviru ureditve trga z mlekom in mlečnimi izdelki, Uradni list RS, št. 15/01). To bi lahko šteli kot nekakšno prehodno obdobje zaradi bojzani drastičnega znižanja odkupne cene mleka kot posledica ukinitve administrativnega določanja odkupne cene. Ob stavki slovenskih kmetov v aprilu 2001 je bila med pogajalsko skupino in Ljubljanskimi mlekarnami dogovorjena odkupna cena mleka (velja tudi za druge mlekarnarje) na višji ravni (56,44 SIT/kg) kot je bila določena v prej omenjeni uredbi (53,94 SIT/kg). V dobrem letu dni po ukinitvi administrativnega določanja cene mleka se tako niso uresničile napovedi o znižanju cene in uredba, ki je še vedno nekoliko ščitila proizvajalce mleka, je s 1. julijem 2002 prenehala veljati (Uredba o prenehanju veljavnosti uredbe o določitvi minimalne odkupne cene kravjega mleka za namen izvajanja ukrepov v okviru ureditve trga z mlekom in mlečnimi izdelki, Uradni list RS, št. 39/02). Določanje cene s strani vlade je tako zamenjalo kartelno dogovarjanje, v katero so bili vključeni organizirani pridelovalci in predelovalci na posameznem trgu, pogajanja pa je delno usmerjala tudi vlada. Ponudba in povpraševanje tako še vedno ne določata ravni cen, določajo jo pogajanja in merjenja moči med predstavniki kmetov in industrije.

4.2.1.2. Zunanjetrgovinska zaščita

Zunanjetrgovinska zaščita je v Sloveniji že od nekdaj pomemben instrument zaščite proizvajalcev. Poleg splošnih carinskih dajatev dodatno zaščito pred zunanjo konkurenco, ki je še posebej visoka pri najboljčutljivejših kmetijskih proizvodih, npr. pri mleku v prahu, omogočajo posebne carinske dajatve in kvote za uvoz z znižanimi carinskimi dajatvami (glej Tab. 15, v prilogi) (Pregled kmetijske politike: Slovenija, 2001, str. 93-94).

Od začetka tranzicije je Slovenija podpisala številne večstranske, regionalne in dvostranske trgovinske sporazume ter tako postopoma odpirala svoje meje za široko paleto kmetijskih proizvodov. Oktobra 1994 je postala članica sporazuma GATT in je ena od ustanovnih članic WTO. Konec leta 1995 je podpisala Srednjeevropski sporazum o prosti trgovini (CEFTA)⁹ in junija 1996 Evropski sporazum z EU, hkrati pa ima sklenjene bilateralne sporazume z različnimi državami (z Makedonijo, Estonijo, Litvo, Latvijo, Hrvaško). Obveznosti Slovenije v okviru članstva v WTO predvidevajo znižanje tako splošnih kot posebnih carinskih dajatev (Pregled kmetijske politike: Slovenija, 2001, str. 49).

⁹ Sporazum CEFTA mlečnih izdelkov razen sira in mleka v prahu ne zajema.

4.2.1.3. Ciljna cena in intervencijski ceni

Ciljna cena je zaželena cena, ki naj bi jo proizvajalci mleka dosegli za oddano mleko. Določena je za mleko s 3,7% mlečne maščobe, oddano v mlekarne, in znaša 7.100 SIT/100 kg. Intervencijska cena masla je 77.850 SIT/100 kg, intervencijska cena posnetega mleka v prahu pa 49.335 SIT/100 kg (Uredba o ureditvi trga z mlekom in mlečnimi izdelki, Uradni list RS, št. 111/00).

4.2.1.4. Intervencijski odkup in podpora za skladiščenje

Intervencijski odkup masla in posnetega mleka v prahu je urejen podobno kot v EU, za izvajanje pa je zadolžena ARSKTRP. Intervencijski odkupi so sezonsko omejeni, odkup v intervencijo se lahko prekliče, če zaloge presežejo določeno količino (Uredba o ureditvi trga z mlekom in mlečnimi izdelki, Uradni list RS, št. 111/00).

Maslo oziroma posneto mleko v prahu se sprošča iz intervencijskih zalog tako, da ne pride do motenj ravnovesja na trgu in da imajo kupci zagotovljeno enako obravnavo in dostop do masla oziroma posnetega mleka v prahu, ki se prodaja (Uredba o ureditvi trga z mlekom in mlečnimi izdelki, Uradni list RS, št. 111/00).

Neravnovesje na trgu se lahko rešuje tudi s podporami za skladiščenje masla, smetane, sirov in posnetega mleka v prahu (Uredba o ureditvi trga z mlekom in mlečnimi izdelki, Uradni list RS, št. 111/00).

4.2.1.5. Pospeševanje prodaje mleka in mlečnih izdelkov

Podpora za porabo mleka in mlečnih izdelkov zajema uporabo posnetega mleka in posnetega mleka v prahu za krmo, predelavo posnetega mleka v kazein in kazeinate, uporabo smetane in masla v neprofitnih ustanovah in organizacijah, za vojsko in podobne institucije, v živilskopredelovalni industriji in za neposredno porabo masla ter porabo mleka v vzgojno-izobraževalnih ustanovah.

Pomemben ukrep pospeševanja prodaje so podpore za pripravo mleka in mlečnih izdelkov za zunanji trg, ki lajšajo izvoz presežkov mleka. 1. julija 2002 so se te podpore znižala za 20%. Zaradi tega bodo mlekarji v drugi polovici leta ob 400 milijonov SIT prihodka. Mlekarji so preračunali, da na celotno količino odkupljenega mleka to znese povprečno 2 SIT na liter odkupljenega mleka, kar bi lahko pomenilo tudi tolikšno znižanje odkupne cene mleka (Sebenik, 2002a, str. 2). Za zdaj mlekarne še ne napovedujejo pritiskov na zniževanje odkupne cene mleka. Kljub temu niso prepričani, da se to ne bo zgodilo proti koncu leta, saj se bodo izvozne spodbude za mlekarne še naprej nižale, podpore kmetom pa višale. Mlekarne z ukinitvijo spodbud ne bodo sposobne izvažati velikih presežkov mleka, kar lahko ogrozi tudi odkup mleka.

4.3. PRIMERJAVA MEHANIZMOV URAVNAVANJA TRGA MLEKA IN MLEČNIH IZDELKOV

Tabela 8: Primerljivost tržnih ureditev za mleko in mlečne izdelke

Vrsta ukrepa	EU	Slovenija (stanje 1999)	Slovenija (stanje 2001)
Institucionalne cene	- ciljna cena za mleko - intervencijska cena za maslo in PMP	- predpisana izhodiščna cena mleka	- ciljna cena za mleko - intervencijska cena za maslo in PMP
Zunanje-trgovinski ukrepi	- uvozne dajatve - tarifne kvote - izvozna nadomestila	- uvozne dajatve - tarifne kvote - podpore za pripravo blaga za zunanji trg	- uvozne dajatve - tarifne kvote - podpore za pripravo blaga za zunanji trg
Intervencije na notranjem trgu	- intervencijski nakup masla in PMP - podpore zasebnemu skladiščenju - podpore porabi	/	- intervencijski nakup masla in PMP - podpore zasebnemu skladiščenju - podpore porabi
Omejevanje pridelave	- proizvodne kvote za mleko	/	/
Direktna plačila	- neposredna plačila (po letu 2005)	/	/

PMP - posneto mleko v prahu

/ - ukrep ni bil uveljavljen

Vir: Lastna priprava.

Do leta 2001 je bil sistem mehanizmov uravnavanja trga mleka in mlečnih izdelkov v Sloveniji popolnoma neprimerljiv z evropsko ureditvijo, še najbolj je bila razvita zunanjetrgovinska zaščita. S sprejetjem Uredbe o ureditvi trga z mlekom in mlečnimi izdelki v letu 2001 pa je uvedena z EU primerljiva tržna ureditev. V Sloveniji nimamo vpeljanih le proizvodnih kvot za mleko, do česar naj bi prišlo v prihodnjih letih.

Zaradi velikega pomena proizvodnje mleka za kmetijstvo kot celoto in še posebno za rejce na območjih s težjimi razmerami za kmetijsko dejavnost je slovenska kmetijska politika trgu mleka vseskozi posvečala veliko pozornosti, kar se kaže v dokaj visoki ravni podpor kmetijskim proizvajalcem (PSE)¹⁰. V obdobju 1992-1999 je odstotni

¹⁰ Ocena podpor proizvajalcem (PSE - Producer Subsidy Equivalent) je po definiciji OECD »vrednostni kazalec letnih bruto transferjev od porabnikov in davkoplačevalcev h kmetijskim proizvajalcem, ki so posledica ukrepov kmetijske politike, ne glede na vsebino ukrepov, cilje in njihov vpliv na obseg proizvodnje oziroma dohodek. Meri se na pragu proizvajalcev«. Odstotni PSE, kot eden od izvedenih kazalcev, izraža delež podpor proizvajalcem v skupnih bruto prihodkih kmetijskih gospodarstev (vrednost proizvodnje po cenah pri proizvajalcih, povečana za proračunske podpore) (Pregled kmetijske politike: Slovenija, 2001, str. 119).

PSE za mleko presegel 45% (razen leta 1996). Najvišji je bil leta 1998, ko je dosegel 59% zaradi združenega učinka višjih cen na domačem trgu in padca referenčne svetovne cene¹¹. V letu 1999 je podpora padla na 55%, v glavnem kot posledica višje referenčne svetovne cene in bila podobna ravni podpor za mleko v EU (59%) (Pregled kmetijske politike: Slovenija, 2001, str. 127, 132).

5. SLOVENSKA POGAJANJA IN UČINKI PRISTOPA V EVROPSKO UNIJO

5.1. PRISTOPNA POGAJANJA

Slovenija je decembra 1999 predložila EU svoja pogajalska izhodišča za področje kmetijstva, decembra 2001 pa oddala še dodatna pojasnila, ki se nanašajo na kvote in referenčne količine. Evropska komisija je v svoji strategiji, izdani 30. januarja 2002, podala predloge za izhodišča EU za sklenitev pogajanj na področju kmetijstva (poleg področja regionalne strukturne politike in proračuna). Strategiji sledijo osnutki skupnih stališč (Erjavec et al., 2002, str. 11).

Tabela 9: Zahteva Slovenije in predlogi EU glede mlečnih kvot (v t)

	Zahteva KGZS	Zahteva RS	EU predlog	EU referenčno obdobje	EU/SLO (%)
Mleko skupaj	750.000	695.000	463.333		66,67
- prodaja mlekarnam	600.000	556.000	422.700	Povprečje 1997-1999	76,03
- neposredna prodaja	150.000	139.000	40.633	Povprečje 1997-1999	29,23

KGZS – Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije

Vir: Erjavec et al., 2002, str. 29.

Slovenske zahteve glede mlečnih kvot pomembno odstopajo od predloga EU. Še posebej je kritično odstopanje pri neposredni prodaji, za več kot 70%. Uveljavitev predloga EU bi onemogočila že tako počasno prestrukturiranje, saj je predlog EU pod ravnijo proizvodnje v letu 2001.

Slovenija bo, če želi spreminjati pogajalske predloge EU, morala na novo oblikovati svoje zahteve. Tako je izdelan tristopenjski predlog oblikovanja stališč, s katerimi se

¹¹ Kot referenčna svetovna cena za mleko se za vse države uporablja preračunana izvozna cena iz Nove Zelandije. Zunanje referenčne cene so nato korigirane z uporabo tehničnih količnikov in pribitkov/odbitkov v obliki marž, tako da so čim bolj primerljive z uporabljenimi domačimi referenčnimi cenami (Pregled kmetijske politike: Slovenija, 2001, str. 144).

poskuša v največji možni meri izkoristiti možnosti, ki jih s strani EU daje uveljavljeni način določanja kvot (Erjavec et al., 2002, str. 11).

- Prva stopnja (SLO0) pomeni zgolj tehnične popravke predlogov EU. Vsi popravki temeljijo na ponujenih referenčnih obdobjih in uradnih statističnih podatkih.
- Druga stopnja (SLO1) pomeni nekoliko višje zahteve, kot izhajajo iz SLO0, saj je odstopanje med ponujenimi količinami in sedanjo proizvodnjo veliko.
- Tretja stopnja (SLO2) pomeni zahteve, ki jih še lahko utemeljujemo s pomočjo podatkov o doseženi proizvodnji v letih, ki so načeloma ponujena kot referenčna. Tu se za mleko zahteva sprememba konkretnega referenčnega obdobja.

Tabela 10: Predlogi kvot, ki jih je mogoče zagovarjati glede na postavljena izhodišča EU (v t) in indeksi za posamezne variante glede na predlog EU

	EU	SLO0	SLO1	SLO2	Indeks (EU = 100)		
					SLO0	SLO1	SLO2
Mleko skupaj	463.333	511.734	550.257	562.136	110	119	121
Prodaja mlekarbam	422.700	422.700	450.559	462.438	100	107	109
Neposredna prodaja	40.633	89.034	99.698	99.698	219	245	245

Vir: Erjavec et al., 2002, str. 32.

Podrobneje si pogledimo obrazložitve za posamezno vrsto mlečne kvote; posebej za mleko, oddano mlekarbam, in mleko, namenjeno neposredni prodaji.

Mleko - prodaja v mlekarne

Ponujena kvota za prodajo v mlekarne je izračunana kot povprečje za izbrana referenčna leta (1997-1999). Dejansko je povprečje za ta leta nekoliko nižje (417.191 in ne 422.700 ton).

V varianti SLO0 je za prodajo v mlekarne prevzet predlog EU. V varianti SLO1 je kot prodaja v mlekarne upoštevan statističen podatek o odkupu mleka v letu 2000, v varianti SLO2 pa podatek o odkupu mleka v letu 2001. Takšno izhodišče lahko argumentiramo z dejstvom, da je bilo ob uvedbi kvot za mleko in dosedanjih širitvah kot referenčno leto upoštevano zadnje leto, za katero so bili na voljo podatki. Za Slovenijo je pomembno, da kvota ni manjša od že dosežene ravni prodaje v mlekarne.

Mleko - prodaja na domu

Kvota za prodajo na domu je ocenjena s strani EU, saj Slovenija podatkov ni pripravila. Način izračuna, ki so ga pri tem uporabili, pa ni v celoti sprejemljiv. Od skupne proizvodnje mleka v referenčnem obdobju (povprečje 1997-1999) so najprej odšteli porabo za krmo in prodajo v mlekarne in tako dobili skupno količino mleka, namenjeno neposredni prodaji na domu in za porabo v gospodinjstvu. Porabo na

gospodinjstvu so potem ocenili tako, da so povprečno porabo mleka na prebivalca pomnožili s skupnim številom kmečkega prebivalstva. Razlika pomeni neposredno prodajo na gospodarstvih. Oporekati je potrebno predvsem oceni števila prebivalcev. Izhodišče za porabo v gospodinjstvih so lahko le tista gospodarstva, ki redijo mlečne krave. Na gospodarstvih, ki mlečnih krav ne redijo, porabe mleka iz lastne proizvodnje ne more biti. Točne podatke o številu gospodinjstev, ki redijo mlečne krave, in o številu prebivalcev, ki živijo na teh gospodarstvih, ima Slovenija za leto 2000, ko je bil izveden popis kmetijstva. Potrebno je vztrajati, da se ti podatki uporabijo pri izračunu (Erjavec et al., 2002, str. 34).

V varianti SLO0 je kvota za neposredno prodajo na domu izračunana ob upoštevanju števila prebivalcev (117.736), ki živijo na gospodarstvih, kjer redijo mlečne krave, (28.572) po podatkih popisa kmetijstva 2000 in povprečne porabe mleka na prebivalca po oceni Evropske komisije (okoli 220 kg/prebivalca).

Varianta SLO1 se od variante SLO0 razlikuje v tem, da je upoštevana povprečna poraba svežega mleka na prebivalca v Sloveniji za leto 2000 (okoli 130 kg/prebivalca). Poraba v gospodinjstvih na gospodarstvih, ki redijo mlečne krave, se namreč pretežno nanaša na sveže mleko, medtem ko druge mlečne izdelke ta gospodinjstva večinoma kupujejo.

Varianta SLO2 je identična varianti SLO1 (Erjavec et al., 2002, str. 34).

Pri mleku je kot ciljna predvidena kvota za prodajo v mlekarne 462.438 ton, za neposredno prodajo 99.698 ton, skupaj torej 562.136 ton (podatki in izračuni za leto 2001) in dodatek 3-5% za kmetije z investicijami v letih 2001 in 2002. Zahtevane kvote omogočajo ohranitev proizvodnje na doseženi ravni. Z dodatkom pokrijemo potrebe rejcev, ki so v času pogajanja investirali.

Nacionalno kvoto bosta določili EU in Slovenija na pogajanjih, stvar Slovenije pa je, kako jo bo razdelila med rejce. Slovenija je v svojih pogajalskih izhodiščih zahtevala prehodno obdobje na področju »dodatne dajatve v sektorju mleka - mlečne kvote« v delu, ki se nanaša na razdelitev mlečnih kvot po posameznih rejcih, v trajanju do 31. decembra 2012. Slovenija je zahtevala, da v prehodnem obdobju določila o obvezni razdelitvi mlečnih kvot po posameznih rejcih ne veljajo (Mejač et al., 2000, str. 118-119). Razdelitev nacionalne kvote po posameznih rejcih bi imela zaradi izrazito neugodne velikostne strukture kmetijskih gospodarstev v prireji mleka neugodne posledice za razvoj slovenskega kmetijstva in ohranjanje kulturne krajine. Razdelitev kvot bi zavrla že tako počasen proces prestrukturiranja. Negativen odziv se pričakuje tako pri malih kot tudi pri večjih rejcih. Pri malih rejcih bi prodajna vrednost kvote vplivala na počasnejše opuščanje pridelave, pri večjih pa bi zaradi omejitev in dodatnih stroškov za nakup kvote upočasnila proces koncentracije. Vendar EU tej zahtevi ni ugodila, ampak je ponudila le enoletno prehodno obdobje. Kvote naj bi bile po novem predlogu dokončno razdeljene do 1. januarja 2005. Tako bodo rejci, ki bodo v obdobju od 1. aprila 2005 do 31. marca 2006 presegli dodeljeno kvoto, plačevali dajatev v višini 115% ciljne cene za mleko. Pri tem priporočam izravnavo

dobav, ki presegajo posamične referenčne količine, z neizkoriščenimi posameznimi kvotami na ravni države, kar EU dovoljuje. Osnovo za posamično kvoto naj predstavlja podatek o proizvodnji mleka v zadnjem letu pred uvedbo sistema kvot.

Neposredna plačila

Neposredna plačila sicer prejemajo tudi rejci molznic za krmna žita, vendar pa je razlog za pregled pogajanj na tem področju možnost začasne uvedbe poenostavljene sheme neposrednih plačil, kar je predlagala EU, in uvedba neposrednih plačil za mleko v letu 2005. Za uvajanje neposrednih plačil EU predlaga desetletno prehodno obdobje. Plačila bodo rasla postopno¹², začetna višina plačil pa je na 25-odstotni ravni EU. EU tudi daje možnost dopolnjevanja neposrednih plačil iz nacionalnega proračuna. Dopolnjevanje je predvideno do ravni, ki so jo nove članice imele pred pristopom (predvideno je leto 2001), pri čemer plačila znotraj določene sheme v novih državah članicah ne smejo presegati ravni, ki jo določa SKP (Erjavec et al., 2002, str. 17). Možnost dopolnjevanja plačil kaže sprejeti, saj omogoča diferenciacijo med kandidatki in obenem omogoča, da po pristopu ne bo prišlo do znatnega poslabšanja dohodkovnih razmer za slovenske proizvajalce. Predlog, da bi bilo dopolnjevanje možno le do dosežene ravni plačil v letu 2001, je za Slovenijo nesprejemljiv. Še bolj nezadovoljni bodo slovenski rejci mleka ob uvedbi neposrednih plačil za mleko. V tem primeru je dopolnjevanje plačil iz nacionalnega proračuna vprašljivo, ker v Sloveniji te oblike neposrednih plačil še nimamo uvedene.

Poleg tega EU daje možnost uvedbe enotnega plačila, ki bi začasno nadomestil celoten paket posameznih oblik neposrednih plačil. Kmetje bi plačila lahko uveljavljali za vsa kmetijska zemljišča, ki bodo dne 30. junija 2003 opredeljena kot kmetijska zemljišča v rabi. V primeru poenostavljene sheme bi se v primerjavi s standardno shemo občutno povečala sredstva za proračunske podpore pri rejcih mlečnih krav. To si lahko razložimo z dejstvom, da je plačilo proizvodno nevtravno in da bi se v Sloveniji večina sredstev porabila za travinje. Enotno plačilo na hektar bi po trenutnih stališčih EU znašalo okoli 75 evrov, v primeru najboljših izpogajanj pa okoli 200 evrov (Erjavec et al., 2002, str. 55-56). Enotna plačila so zagotovo smer, v katero se bo SKP postopno razvijala. Vendar pa države kandidatke nimamo nobenega jamstva, da bo enotno plačilo v naslednjem finančnem obdobju (2007-2013) uvedeno za vse članice. Za Slovenijo ni najbolje, da bi takoj sprejeli ponudbo o enotnem plačilu, s čimer bi odstopili od sedanjega, v velikem delu že primerljivega sistema neposrednih plačil. Po preteku prehodnega obdobja (najkasneje do leta 2009) bi morali ponovno nazaj uvesti sistem večjega števila neposrednih plačil, če v tem času ne bi prišlo do sprememb SKP. Uvedba poenostavljene sheme neposrednih plačil bi prinesla tudi dodatne spremembe v strukturi proizvodnje. V primeru obstoja sistema kvot pri mleku pa je racionalnost njene uvedbe vprašljiva.

¹² V letih 2004-2007 bodo neposredna plačila naraščala 5% letno, v naslednjem finančnem obdobju (2007-2013) pa 10% letno (Erjavec et al., 2002, str. 17).

5.2. UČINKI PRISTOPA V EVROPSKO UNIJO

Vstop Slovenije v EU bo povzročil določene spremembe na trgu mleka in mlečnih izdelkov. Ovrednotenje učinkov vstopa si bomo ogledali s pomočjo dveh scenarijev (označenih s karticama DCP in SLO). Scenarij DCP predstavlja trenutno stališče EU (ovrednotenje učinkov osnutka skupnega stališča EU - stanje aprila 2002), scenarij SLO pa pozicijo, ki bi jo Slovenija v okviru danih pogajalskih možnosti v najboljšem primeru lahko dosegla.

Tabela 11: Opredelitev scenarijev za ugotavljanje učinkov pristopa Slovenije v EU

Elementi scenarijev	DCP	SLO
Neposredna plačila - EU prilivi	25,30 in 35%	25,30 in 35%
Neposredna plačila - dopolnjevanje	Do predpristopne ravni 2001 ¹³	Do 100% ravni po SKP
Kvote	Stališče EU	Stališče Slovenije (SLO2)
Razvoj podeželja ¹⁴	2,1% načrtovane vrednosti EU	5,0% načrtovane vrednosti EU

Vir: Erjavec et al., 2002, str. 46.

SLO predstavlja zgornjo, DCP pa spodnjo mejo pričakovanih rezultatov v pogajalskem procesu. Končni izid pogajanj bo verjetno nekje vmes. Za vsak scenarij sta razviti tudi dve različici (npr. DCP+ in DCP-), ki prikazujeta različni ravni cen, ki bi se lahko uveljavili po pristopu. Tudi ti dve različici predstavljata oceno zgornjih in spodnjih cen, ki jih lahko pričakujemo po pristopu.

Pri prikazu rezultatov se osredotočam na relativne spremembe v ceni in ponudbi mleka ter dohodkovnem položaju rejcev, do katerih vodijo pristopni scenariji v primerjavi z izhodiščnim scenarijem (BS). Izhodiščni scenarij pa predstavlja nadaljevanje sedanje slovenske kmetijske politike (ukrepov in cen). Vsi scenariji in prikazani rezultati se nanašajo na obdobje 2004-2006 po posameznih letih.

¹³ Ni povsem jasno, kaj natančno EU razume pod »predpristopna raven neposrednih plačil v letu 2001«. Možnih je več razlag. To je lahko skupna masa vseh izplačanih sredstev za te namene v kmetijstvu, lahko je omejitveni kriterij masa sredstev po shemah ali pa višina plačil na enoto (ha, glavo). V scenarijih je izbran slednji pristop (višina na enoto) (Erjavec et al., 2002, str. 46).

¹⁴ Vsebinsko je mogoče razdeliti ukrepe v tri dele: kmetijsko-okoljski program, izravnalna plačila za težje razmere za kmetijsko pridelavo in ukrep zgodnjega upokojevanja. Slovenija bi za ukrepe razvoja podeželja potrebovala v začetku med 80 in 120 milijonov evrov, od tega s strani EU med 60 in 90 milijoni evrov, kar predstavlja med 4 in 6% razpoložljivih sredstev za te namene. Napoveduje pa se vrednost priliva okoli 30 milijonov evrov (2% razpoložljivih sredstev) in možnost kandidiranja za 5% sredstev iz rezerve (Erjavec et al., 2002, str. 45).

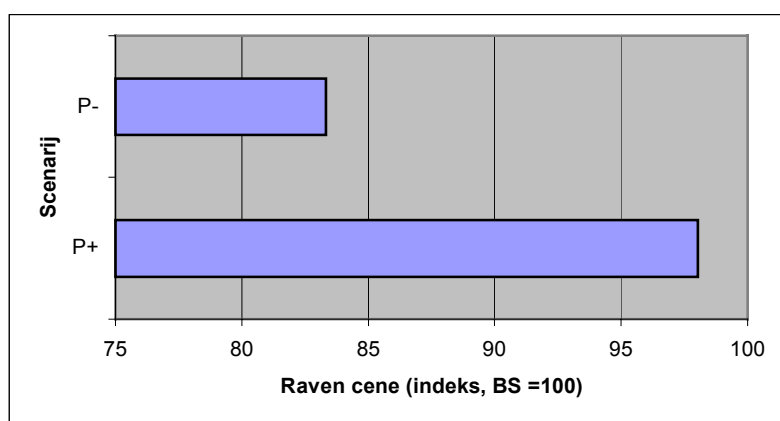
5.2.1. UČINKI NA CENO MLEKA

Pri ugotavljanju cenovnih učinkov sta razvita dva scenarija, ki povzemata predvidene spremembe odkupnih cen mleka po pristopu:

- P+: prevzem povprečne cene v EU,
- P-: spodnja raven odkupne cene mleka, ki bi se potencialno lahko vzpostavila (Erjavec et al. 2002, str. 47).

Osnovna scenarija DCP in SLO sta v nadaljevanju prikazana v dveh različicah. Če gre za označbo +, predpostavljata odkupno ceno P+, če pa imata na koncu označbo -, pa odkupno ceno P-.

Slika 3: Učinki različnih scenarijev pristopa v EU na ceno mleka (indeks, BS = 100*)

* BS predstavlja izhodiščni scenarij in pomeni nadaljevanje sedanje slovenske kmetijske politike.

Vir: Erjavec et al., 2002, str. 48.

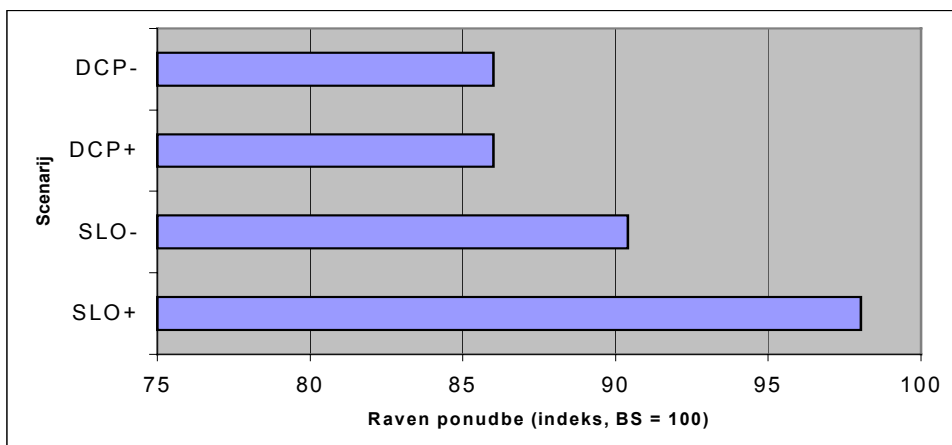
Odkupna cena mleka v Sloveniji je primerljiva oziroma nekoliko nad ravni cene v EU. To raven bi bilo mogoče zadržati v primeru, da bo slovenska mlekarska industrija zdržala pritisk konkurence po pristopu in višjih stroškov predelave v primerjavi s konkurenco ne bo prenašala na odkupno ceno mleka, kot se je zgodilo v Avstriji. Cena se v tem primeru ne bi bistveno znižala (okoli 2%). Če slovenske mlekarne ne bodo zdržale konkurenčnega pritiska tujih dobaviteljev mleka in mlečnih izdelkov, bi utegnili priti do občutnega znižanja odkupne cene mleka. Ta bi se po sedanjih ocenah lahko znižala za 15 do 20% v primerjavi s ceno, ki bi se vzpostavila v Sloveniji leta 2004, v primeru enake kmetijske politike, kot jo imamo sedaj, če Slovenija ne bi pristopila k EU (scenarij BS).

5.2.2. UČINKI NA PONUDBO MLEKA

Obseg ponudbe mleka je neposredno odvisen od omejevanja prireje (kvot) in odkupne cene. Sedanji predlog EU pomeni zmanjšanje prireje za skoraj 15% v

primerjavi s tisto, ki bi bila ob sedanjih trendih dosežena v letu 2004. Ob določitvi tako nizkih kvot presežka pri mleku skoraj ne bo več. Ob izpogajanju višjih kvot bo raven ponudbe bistveno višja, vendar pa bi padec cene za 15% obseg le-te zmanjšal na raven, ki je le malo nad predlagano s strani EU. Nizka cena bo precej verjetno povečala porabo mleka za krmljenje telet, nekoliko pa tudi končno potrošnjo, kar bo vplivalo na manjše presežke mleka.

Slika 4: Učinki različnih scenarijev pristopa v EU na ponudbo mleka (indeks, BS = 100)

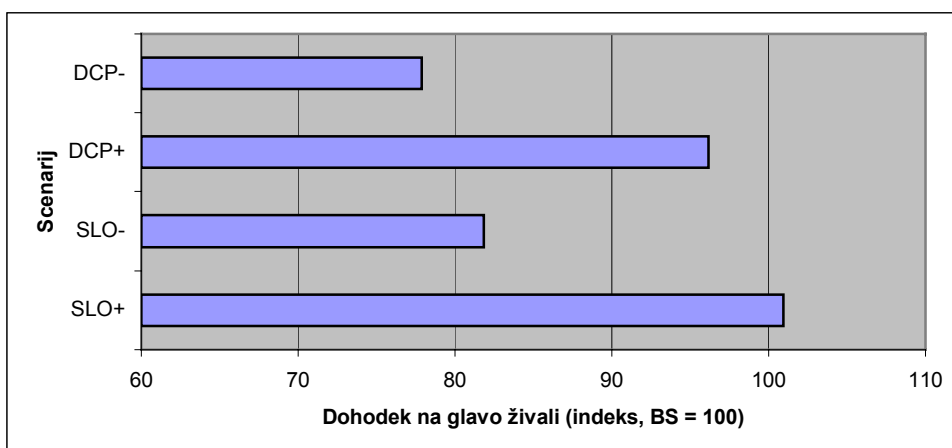

Vir: Erjavec et al., 2002, str. 50.

5.2.3. UČINKI NA DOHODKOVNI POLOŽAJ

Sprememba dohodkovnega položaja rejcev molznic je predvsem rezultat sprememb odkupne cene mleka. Ohranjanje dohodkovnega položaja lahko pričakujemo le v okviru najugodnejšega scenarija. Najnižja raven cene bi kmetu zmanjšala dohodek za okoli 20%.

Slika 5: Učinki različnih scenarijev vstopa v EU na dohodek (na glavo živali) (indeks, BS = 100)

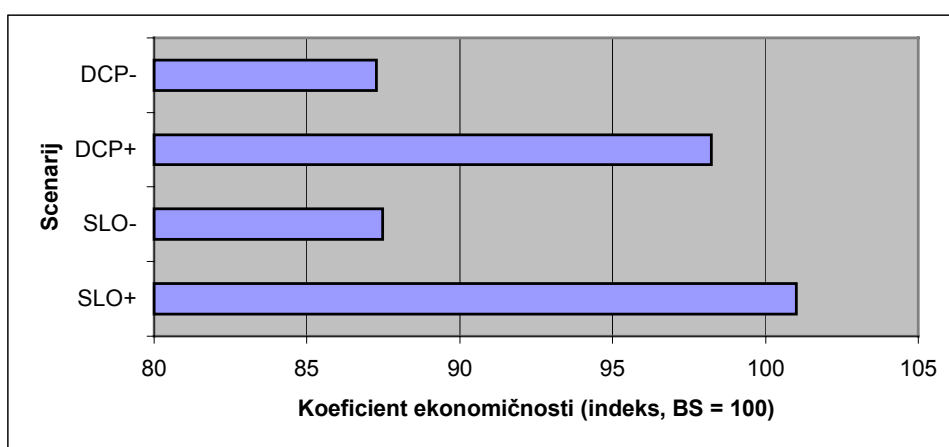

Vir: Erjavec et al., 2002, str. 52.

Na dohodkovni položaj imata pomemben vpliv tudi nižja raven izplačevanja neposrednih plačil v primerjavi z izplačili v EU in nizka raven sredstev, namenjenih razvoju podeželja. V Sloveniji se namreč velik delež tržnih proizvajalk mleka nahaja na območjih z omejenimi dejavniki za kmetijsko pridelavo, ki so že sedaj upravičena do prejemanja izravnalnih plačil (na hektar kmetijske zemlje). Razlog za to je v višjih stroških pridelave in nižji proizvodni sposobnosti zaradi slabših naravnih razmer.

Izboljšanja ekonomskega položaja priraje mleka po vstopu v EU tako ne moremo pričakovati, v najboljšem primeru se lahko le ohrani (scenarij SLO+). Ob uresničitvi katerega izmed ostalih treh scenarijev pa lahko pričakujemo nekoliko slabše razmere, kot bi jih ob sedanjih trendih dosegli v letu 2004. V primeru precej verjetnega občutnejšega padca odkupnih cen bi se položaj priraje mleka lahko precej poslabšal. Priraja bi ostala ekonomsko zanimiva le še za tiste rejce, ki bodo imeli prirajo organizirano optimalno, kar pomeni tudi prilagajanje obsega priraje ravni, pri kateri so proizvodni stroški namolzenega litra mleka najnižji. Slabše ekonomske razmere bi torej lahko pripisali predvsem precej verjetnemu znižanju odkupne cene mleka, nekoliko pa tudi nižji ravni neposrednih plačil in sredstev za razvoj podeželja.

Slika 6: Učinki različnih scenarijev vstopa v EU na koeficient ekonomičnosti (indeks, BS = 100)

Vir: Erjavec et al., 2002, str. 53.

Kljub tem pesimističnim napovedim pa lahko po pristopu pričakujemo razmeroma ugodno ekonomičnost proizvodnje, saj bo priraja mleka ena redkih dejavnosti v kmetijstvu, ki bo pri visoki intenzivnosti priraje imela pokrite vse proizvodne stroške (tudi stroške dela rejca).

Priraji mleka se ne obeta nič dobrega, vendar pa prav omejevanje priraje (sistem kvot) omogoča ohranjanje razmeroma »visoke« ravni cen. Brez tega sistema bi do večjega izraza prišle komparativne prednosti posameznih regij in držav znotraj EU. Regije z ugodnejšimi naravnimi dejavniki za proizvodnjo mleka bi imele v proizvodnji prednost. Na teh območjih bi se priraja močno povečala, kar bi posledično povzročilo

zares občuten padec cen. Takšna možnost bi za slovensko prirejo mleka pomenila najbolj črn scenarij, ki si ga je sploh mogoče predstavljati. Po nekaj letih nizkih odkupnih cen bi to vodilo v konec tržne prireje.

Sistem kvot bo v Sloveniji pomenil (vsaj začasno) konec naložb v povečanje prireje, saj bo na marsikateri kmetiji tudi obstoječe zmogljivosti težko izkoristiti - čeprav bi bile takšne naložbe ob sedanji strukturi prireje še kako potrebne. Ukrep zahteva dodaten razmislek o najbolj ustrezni intenzivnosti prireje, saj bo dodeljeni kvoti v prihodnje potrebno prilagajati število krav molznic na kmetiji in ne obratno. Za ustvarjanje dokaj solidnega dohodka bo treba izkoristiti vse možnosti zmanjševanja proizvodnih stroškov. Bolj dolgoročno pa povečanje obsega prireje na posameznih kmetijah pomeni nujni in edini izhod. Seveda le na tistih kmetijah, ki bodo v tej panogi videle svojo prihodnost tudi v novih razmerah. Najtežje bo tistim s srednje velikim staležem, ki prirejo zaradi najrazličnejših razlogov (tudi ekonomskih) težko opustijo, za povečanje pa tudi nimajo pravih možnosti.

6. PRILAGAJANJE PRIDELOVALCEV MLEKA

V obdobju zadnjih desetih let se je število kmetij, ki so oddajale mleko, zmanjšalo za 60%, oziroma vsak dan je prenehalo oddajati mleko 7 kmetij. Tudi v prihodnosti je predvideno nadaljnje zmanjševanje tržnih proizvajalk mleka. Z nadaljevanjem takega trenda bomo leta 2010 imeli še okoli 6.500 mlečnih kmetij. Nekatere kmetije bodo prenehale s kmetijsko dejavnostjo, določene pa se bodo preusmerile v katero drugo dejavnost kmetijstva. Ena od možnosti je poljedelstvo, vendar le na tistih območjih, kjer naravne razmere to dopuščajo. Predvsem kmetije na območjih s težjimi pogoji za kmetijsko pridelavo in dopolnilne kmetije se bodo preusmerile v rejo krav dojlj in rejnic. Kmetije, ki bodo še naprej vztrajale v prireji mleka, se bodo morale prilagoditi novo nastalim zahtevam trga, da bodo lahko »konkurenčne evropskim kmetijam«. Potrebno bo povečati kmetije in dvigniti intenzivnost, kar se bo odrazilo v manjših proizvodnih stroških.

6.1. KONCENTRACIJA KMETIJ

Največji problem slovenskega kmetijstva je velikost kmetij. Rezultat majhnih kmetij je cenovno manj konkurenčna ali nekonkurenčna proizvodnja, saj so fiksni stroški proizvodnje na enoto proizvoda večji kot pri pridelovalcih v večini držav EU. Majhnost kmetij tako omejuje dvig učinkovitosti in ovira razvoj konkurenčne proizvodnje. Tako je pospešena koncentracija v proizvodnji mleka eden nujnih ukrepov, ki bo omogočil učinkovitejšo proizvodnjo.

Sedanja hitrost koncentracije mlečnih kmetij s stopnjo povečevanja čred v povprečju za 4% letno je sicer nad povprečjem EU (2%), vendar ne prispeva veliko k zmanjševanju razkoraka med Slovenijo in EU. Na drugi strani pa hitrost koncentracije kmetij, gledano s stališča povečevanja površin, zaostaja za evropsko, kar položaj le še poslabšuje. Vzroke lahko iščemo v pomanjkanju sredstev za nakup zemlje, majhni ponudbi zemlje in velikem interesu naših ljudi za posedovanje zemlje. Zato bodo potrebne določene močne usmerjevalne akcije, ki bi omogočile večjo mobilnost zemlje. Ponudbo zemljišč lahko povečamo predvsem s posebnimi finančnimi spodbudami za oddajo zemlje (renta in premija ob oddaji zemljišč). Renta bi bila namenjena zagotovitvi finančne varnosti starejšega dela kmečkega prebivalstva, premija (enkratni znesek) pa bi omogočila poklicno preusmeritev mladih na razvojno manj sposobnih kmetijah. Učinek obeh instrumentov je v veliki meri odvisen od velikosti zneska, na katerega zainteresirani lahko računajo.

Poleg tega je v Sloveniji kot najprimernejši ukrep na področju povečevanja posesti kmetij aktivno vključevanje Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov Republike Slovenije in širitev njegovih nalog. Denar, pridobljen iz zakupa državnih zemljišč, bi Sklad vložil v nakup zemljišč, ki bi jih potem ponudil razvojno sposobnim kmetijam v zakup. Vendar bi Sklad moral imeti prednostno pravico nakupa. Lastniki, ki bi svoja zemljišča prepustili v upravljanje Skladu, bi bili oproščeni plačevanja davčin, povezanih z lastništvom zemlje. Na dolgi rok bi Sklad lahko uspešno dvignil mobilnost zemlje in pripomogel k zahtevanemu povečanju kmetijskih obratov.

Slovenija naj bi v prihodnje pospešeno nadaljevala z izvajanjem različnih agrarnih operacij, k izboljšanju posestne strukture bi lahko prispevala tudi z ureditvijo hitrejšega prenosa lastništva in upravljanja kmetij na mlajše, bolj produktivne generacije. Vendar proces koncentracije dodatno omejujejo naravni dejavniki, kar onemogoča nastanek enako velikih kmetij kot v pretežnem delu večine drugih držav EU. V večjem delu Slovenije bodo mešane kmetije še vedno realnost in potreba.

Povečanje površin in črede zahteva dodatne investicije na kmetiji. V tem primeru lahko kmetije koristijo sredstva iz programa SAPARD¹⁵. Za kmetije, ki se ukvarjajo s prirejo mleka, so pomembna predvsem sredstva, namenjena novogradnji in obnovi hlevov s pripadajočo opremo za krave molznice (Uredba o ukrepih kmetijske strukturne politike programa razvoja podeželja 2000-2006 (SAPARD), Uradni list RS, št. 107/01).

¹⁵ Iz naslova programa SAPARD je državam kandidatkam namenjenih 520 milijonov evrov. Slovenija bo letno dobila 6,337 mio evrov, kar predstavlja dober odstotek celotnih sredstev. Sredstva so namenjena naložbam v kmetijska gospodarstva, naložbam v predelavo in trženje kmetijskih proizvodov, gospodarski diverzifikaciji in razvoju ter izboljšanju infrastrukture na podeželju.

6.2. DVIG INTENZIVNOSTI

Glede povprečne mlečnosti zaostajamo za vsemi državami EU. Nekoliko boljša slika je pri proizvajalcih, ki so vključeni v kontrolo mlečnosti, vendar so še vedno pod povprečjem EU. Prav raven intenzivnosti je eden od dejavnikov, ki ima najpomembnejši vpliv na višino stroškov prireje mleka. Če pogledamo povprečno mlečnost, je lastna cena mleka pri mlečnosti 5.000 litrov na kravo ob drugih nespremenjenih osnovnih izhodiščih za 7% nižja, pri mlečnosti 6.000 litrov na kravo pa za 17% nižja kot pri mlečnosti 4.500 litrov. Z rastjo mlečnosti se zaradi nižjih stroškov na enoto izboljšuje tudi koeficient ekonomičnosti prireje mleka (Volk, 2002, str. 7). Povečanje mlečnosti je torej nujen ukrep, ki bo rejcem krav omogočal preživetje v EU. Na nizko mlečnost v Sloveniji vpliva pasemska struktura. Prireja mleka pri črno-beli pasmi je v povprečju do 30% višja kot pri lisasti ali rjavi pasmi. Delež te pasme, ki sicer narašča, je bil v Sloveniji leta 2000 le okoli 16%, in to predvsem na farmah in nekaterih v prirejo mleka specializiranih kmetijah. Kmetije, ki se nameravajo v prihodnosti ukvarjati s prirejo mleka, bodo morale temeljito razmisliti o zamenjavi pasme v svojih čredah. Zamenjava črede ni kratkotrajen proces, poleg tega je povezan tudi z visokimi stroški. Na mlečnost krav vpliva še vrsta drugih dejavnikov: pravilna prehrana krav, bivalne razmere krav, obolelost vimena, doba med telitvama in vzreja telic.

Problem predstavlja tudi nizka produktivnost dela. Slovenska kmetija zaposluje povprečno 10% več polnovrednih delovnih moči (PDM)¹⁶ kot povprečna kmetija v EU, na hektar kmetijskih zemljišč pa je pri nas zaposlenih kar štirikrat več PDM kot v povprečju EU, kar kaže na nizko splošno storilnost slovenskega kmetijstva (Cunder, 2000, str. 52). Na to v velikem obsegu vplivajo težke pridelovalne razmere, slaba poklicna izobrazba pridelovalcev ter predvsem izredno neugodna posestna in zemljiška struktura. Z večanjem posesti praviloma narašča tudi produktivnost, zato imajo države z največjo povprečno velikostjo posesti najmanjšo porabo dela na hektar. Intenzivnost proizvodnje bo potrebno dvigniti, saj ob sedanji ni mogoče zagotavljati učinkovite proizvodnje in tržne konkurenčnosti.

6.3. ZNIŽEVANJE STROŠKOV

Na slovenskih kmetijah so problematični visoki izdatki za strojno opremljenost kmetij. Kmetije pri uvajanju tehničnih proizvodnih sredstev ravnajo premalo racionalno. Posedovanje kmetijske mehanizacije je preveč pogosto statusni simbol. Obseg in s

¹⁶ Obseg delovne sile izražamo s številom PDM. To število izraža delovni potencial populacije, ki živi na kmetijah in je na razpolago za kmetijsko proizvodnjo. Za posamezno osebo je določen koeficient PDM, ki pove, koliko dela opravi oseba v primerjavi z obsegom dela, ki ga opravi oseba stalno in polno angažirana samo na kmetiji. Polno angažirana oseba na kmetiji ima vrednost koeficienta 1.

tem racionalnost rabe kmetijske tehnike oziroma stroški njene uporabe po enoti proizvoda in neposredno celotni dohodek kmetijskega gospodarstva je odvisen od posestne strukture. Slovenska mlekarska kmetija je enako ali bolje strojno opremljena od konkurenčne v EU, čeprav je nekajkrat manjša (Kovačič, 2001, str. 215). Izkoriščenost kmetijskih strojev je v Sloveniji tako nižja kot v EU, strošek v strukturi proizvodne cene proizvoda pa temu ustrezno višji. Povečanje letne rabe in s tem znatno zmanjšanje stroškov kmetijske tehnike je možno s sodelovanjem med kmetijskimi gospodarstvi. Za tiste, ki že razpolagajo s strojnimi kapacitetami, se na ta način lahko zmanjšajo stroški in poveča dohodek zaradi povečanja rabe, drugi pa z najemom storitev prihranijo denar, ki bi ga sicer porabili za nakup strojev. V Sloveniji obstajajo strojni krožki, ki nudijo strojne storitve, vendar pa jih je še veliko premalo.

Zmanjševanje stroškov je mogoče doseči tudi z izbiro ustrezne tehnologije prireje mleka. Z uvedbo paše bi bilo mogoče del stroškov znižati. Tudi hlevi so pogosto dragi, zato stroška njihove amortizacije ni mogoče pokriti s prodajno ceno mleka.

Vsak pridelovalec bo moral sam ugotoviti, kje lahko zniža stroške, kar pa ne sme vplivati na kakovost mleka. Prav zato je na kmetije potrebno uvesti ustrezno knjigovodstvo, ki bi omogočalo lažjo kontrolo stroškov.

7. SKLEP

Vključevanje Slovenije v EU in pogajanja na področju kmetijstva sta trenutno najaktualnejši politični temi pri nas. Pogajanja so v finalni fazi in naj bi se zaključila konec tega leta, kar bi pomenilo vstop Slovenije v EU v letu 2004. Slovenija se pri pogajanjih na področju kmetijstva srečuje z velikimi težavami, ravno tako kot je bilo to opazno pri njenih predhodnicah. O najpomembnejših stvareh (kvote, neposredna plačila) se bo najbrž odločalo v zadnjih dneh oziroma nočeh pogajanj.

Za mnoge je proizvodna kvota za mleko sinonim pogajanj z EU na področju kmetijstva. V preteklosti je bilo slišati precej ocen, da bi si Slovenija morala prizadevati pridobiti kvoto 750 do 800 milijonov litrov, nekateri so govorili celo o milijardi litrov mleka. Zahteve se opravičuje z dejstvom, da je prireja mleka najpomembnejša kmetijska panoga, da zaradi prevladujočega travinja s prirejo mleka slovensko kmetijstvo vzdržuje obdelanost in izgled kulturne krajine, da proizvodni potenciali še zdaleč niso izkoriščeni ipd.

Opis stanja v EU in Sloveniji na področju prireje mleka kaže na nekonkurenčnost slovenskih pridelovalcev v primerjavi z evropskimi, tako po intenzivnosti kot stopnji koncentracije. Gre za problem majhnosti kmetij in nizke intenzivnosti in koncentracije prireje. Temu je dodatno botroval tudi način določanja odkupne cene s strani države in visoka zunanjetrgovinska zaščita, ki do sedaj nista pripeljala do procesa

združevanja majhnih kmetij. Z določanjem odkupne cene je država sicer do neke stopnje ugodila zahtevam kmetov po odkupu in ceni mleka, vendar s tem ni prispevala k dolgoročnemu zagotavljanju dohodkovne varnosti kmetov. Poleg tega je bilo premalo storjenega pri spodbujanju kmetov za drugačno kmetijsko politiko, s katero se morajo slabo pripravljene sedaj soočiti. Po drugi strani pa so tudi kmetje premalo storili za izboljšanje lastne konkurenčnosti, ki jo bodo potrebovali ob vstopu v EU.

Trenutna prireja mleka v Sloveniji je dosežena z nizko povprečno mlečnostjo, proizvodni potenciali glede na površine in povprečno mlečnost izgledajo dokaj veliki. Število krav pada, povečuje se povprečna mlečnost, oboje predvsem kot rezultat umika manjših kmetij iz prireje mleka, tehnološkega napredka in postopne specializacije. Pričakujemo, da se bo v nekaj letih povprečna mlečnost dvignila na raven povprečne mlečnosti v EU. Rejci se bodo morali specializirati, ali v prirejo mleka ali v prirejo meso.

Za prirejo mleka je pomembna tudi slovenska mlečnopredelovalna industrija, ki je prav tako nekonkurenčna v primerjavi s podjetji v EU. Prisiljena bo poiskati notranje rezerve in znižati stroške poslovanja, prav tako pa se bo morala pred vstopom v EU združevati s ciljem specializacije proizvodnje po posameznih mlekarnah zaradi zniževanja stroškov in trženja gotovih izdelkov. Le na tak način se bo lahko obdržal delež slovenskega trga, ohranjalo delovna mesta, poseljenost in živinorejo na podeželju ter tudi zagotavljalo večjo varnost za domače kmetijstvo, saj bi kmetje tako imeli zanesljivega kupca kmetijskih pridelkov.

Vstop v evropski gospodarski prostor bo imel za kmetijstvo brez dvoma določene negativne posledice, ki jih sedaj še niti ne znamo v celoti predvideti. Vendar se nam ne bo godilo nič bolje, če ostanemo zunaj EU, mogoče še slabše. Globalizacijske vplive je danes nemogoče zadržati zunaj, še zlasti izven majhnih držav kot je Slovenija. Ponudba poceni hrane bi stalno zniževala domače odkupne cene kmetijskih pridelkov, Slovenija pa tudi ni dovolj bogata, da bi lahko kmetom s podporami pokrila izpad dohodka. Vsekakor EU ni glavni krivec za nastale probleme v našem kmetijstvu. To lahko v največji meri pripišemo naši kmetijski politiki, ki je desetletja zatirala kmeta.

8. LITERATURA

1. Avsec Franci: Pregled skupne kmetijske politike. Skupne tržne ureditve. Domžale : Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, 2001. 224 str.
2. Avsec Franci: Avstrijske izkušnje pri prestrukturiranju mlečne prireje in priporočila glede uvedbe mlečnih kvot v Sloveniji. Kmečki glas, Ljubljana, 2002, 29, str. 2.
3. Berges Martin: Wie geht es weiter mit der Milchquote? Top agrar, Münster, 2002, 4, str. 30-34.
4. Bregar Ilija: Koliko lahko izsilijo kmetje? Gospodarski vestnik, Ljubljana, 2002, 34, str. 28.
5. Cunder Tomaž et al.: Slovensko kmetijstvo in Evropska unija. Ljubljana : ČZD Kmečki glas, 1997. 439 str.
6. Cunder Tomaž et al.: Kmetijska in regionalna strukturna politika Evropske unije. Domžale : Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, Katedra za agrarno politiko, 2000. 88 str.
7. Dernulc Simona et al.: Popis kmetijskih gospodarstev, Slovenija 2000. Ljubljana : Statistični urad Republike Slovenije, 2002. 256 str.
8. Erjavec Emil: The milk production in the Central and Eastern Europe and the enlargement of the European Union. Zbornik Biotehniške fakultete v Ljubljani. Domžale, 2001, str. 45-55.
9. Erjavec Emil et al.: Uvod v agrarno ekonomiko in politiko. Domžale : Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, Katedra za agrarno politiko, 1999. 264 str.
10. Erjavec Emil et al.: Presoja uresničevanja in prvih učinkov reforme kmetijske politike v Sloveniji. V knjigi Učinki reforme slovenske kmetijske politike. 1. konferenca DAES. Ljubljana : Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije, 2001, str. 29-68.
11. Erjavec Emil et al.: Ocena pogajalskih izhodišč Evropske unije na področju skupne kmetijske politike. Ljubljana : Kmetijski inštitut Slovenije, 2002. 65 str.
12. Erjavec Emil, Habe Franc, Zjalič Milan: The current status and outlook of milk production in central and eastern european countries (CEECs) and the European Union (EU). V knjigi Slovensko kmetijstvo in evropske integracije, Letno (vmesno) poročilo 2000. Ljubljana : Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS, 2001, str. 5-16.
13. Erjavec Emil, Juvančič Luka: Agenda 2000 in posledice za slovensko kmetijstvo. Sodobno kmetijstvo, Ljubljana, 32(1999), 7-8, str. 391-395.
14. Habe Franc et al.: Proizvodno ekonomski učinki prevzema kompenzacijskih plačil in kvot za slovensko kmetijstvo. Domžale : Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, 1999. 105 str.
15. Klopčič Marija et al.: Primerjava mlečnosti in sestave mleka pri kravah v kontroli z odkupljenim mlekom v Sloveniji. Sodobno kmetijstvo, Ljubljana, 34(2001), 7-8, str. 311-314.

16. Klopčič Marija et al.: Določanje osnovne odkupne cene surovega kravjega mleka v državah članicah IDF (International Dairy Federation) in v Sloveniji. *Sodobno kmetijstvo*, Ljubljana, 34(2001a), 7-8, str. 356-361.
17. Klopčič Marija, Valjavec Ivanka: Količine, kakovost ter odkupne cene mleka v Sloveniji, v EU in v svetu. *Sodobno kmetijstvo*, Ljubljana, 34(2001), 7-8, str. 348-355.
18. Klopčič Marija, Valjavec Ivanka, Osterc Jože: Izboljšanje kakovosti odkupljenega mleka v obdobju 1995-2001. *Sodobno kmetijstvo*, Ljubljana, 35(2002), 7-8, str. 313-317.
19. Kovačič Matija: Podjetniške in sociološke značilnosti kmetij v Sloveniji. V knjigi *Učinki reforme slovenske kmetijske politike*. 1. konferenca DAES. Ljubljana : Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije, 2001, str. 209-222.
20. Mejač Živana et al.: Pogajalska izhodišča Republike Slovenije za pogajanja o pristopu k Evropski uniji. Ljubljana : Služba Vlade Republike Slovenije za evropske zadeve, 2000. 348 str.
21. Osterc Jože, Klopčič Marija, Valjavec Ivanka: Strukturne spremembe v priraji in prodaji mleka v zadnjih dvajsetih letih. *Sodobno kmetijstvo*, Ljubljana, 34(2001), 7-8, str. 307-310.
22. Richarts Erhard: *Milch 2001: ZMP-Marktbilanz: Deutschland, Europäische Union, Weltmarkt*. Bonn : Zentrale Markt- und Preisberichtsstelle, 2001. 239 str.
23. Sebenik Darinka: Cena že nekaj časa pada. *Kmečki glas*, Ljubljana, 2002, 15, str. 4.
24. Sebenik Darinka: Pri denarju se zaplete. *Kmečki glas*, Ljubljana, 2002a, 26, str. 2.
25. Seufferlein Hans Jürgen: Quotenbörse: Diese Änderungen sind geplant. *Top agrar*, Münster, 2002, 2, str. 28–31.
26. Valjavec Ivanka, Klopčič Marija: Izvoz in uvoz mleka ter mlečnih izdelkov in poraba v Sloveniji, v EU in v svetu. *Sodobno kmetijstvo*, Ljubljana, 34(2001), 7-8, str. 344–347.
27. Volk Tina: Modelne kalkulacije za kmetije 2000: živinoreja. Ljubljana : Kmetijski inštitut Slovenije, 2001. 81 str.
28. Volk Tina: Ocena stroškov priraje mleka po modelnih kalkulacijah. *Kmečki glas*, Ljubljana, 2002, 26, str. 7.
29. Volk Tina et al.: Ocena stanja v slovenskem kmetijstvu v letu 2001: predhodno poročilo. Ljubljana : Kmetijski inštitut Slovenije, 2002. 37 str.
30. Žamut Marija: Primerjava proizvajalčevih cen kmetijskih pridelkov Slovenije in Evropske unije. Diplomsko delo. Domžale : Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, 2002. 104 str.

9. VIRI

1. *Agricultural situation in the European Union: 1999 report*. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2001. 172 str., 363 tbl.

2. Agriculture in the European Union. Statistical and economic information 2001. [[URL:http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2001/table_en/index.htm](http://europa.eu.int/comm/agriculture/agrista/2001/table_en/index.htm)], 15. 6. 2002.
3. Bilten Banke Slovenije. Ljubljana : Banka Slovenije, 10(2001), 12, 103 str.
4. Council Regulation (EC) No 1255/1999 of 17 May 1999 on the common organisation of the market in milk and milk products. Official Journal of the European Communities L 160, 26/06/1999.
5. Council Regulation (EC) No 1256/1999 of 17 May 1999 amending Regulation (EEC) No 3950/92 establishing an additional levy in the milk and milk products sector. Official Journal of the European Communities L 160, 26/06/1999.
6. Eurostat yearbook 2000: a statistical eye on Europe 1988-1998. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2000. 533 str.
7. Poročilo o stanju kmetijstva, gozdarstva in živilstva v letu 2000. Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije, Ljubljana, 2002, 12, 190 str.
8. Pregled kmetijske politike: Slovenija. Ljubljana : Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2001. 184 str.
9. Program reforme kmetijske politike 1999-2002. Ljubljana : Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 1998. 25 str.
10. Statistični letopis Republike Slovenije 2001. Ljubljana : Statistični urad Republike Slovenije, 2001. 662 str.
11. Strategija razvoja slovenskega kmetijstva. Ljubljana : Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo, 1992. 88 str.
12. Uredba o določitvi minimalne odkupne cene kravjega mleka za namen izvajanja ukrepov v okviru ureditve trga z mlekom in mlečnimi izdelki (Uradni list RS, št. 15/01).
13. Uredba o prenehanju veljavnosti uredbe o določitvi minimalne odkupne cene kravjega mleka za namen izvajanja ukrepov v okviru ureditve trga z mlekom in mlečnimi izdelki (Uradni list RS, št. 39/2002).
14. Uredba o spremembah in dopolnitvah o določitvi minimalne odkupne cene kravjega mleka za namen izvajanja ukrepov v okviru ureditve trga z mlekom in mlečnimi izdelki (Uradni list RS, št. 23/01).
15. Uredba o ukrepih kmetijske strukturne politike programa razvoja podeželja 2000-2006 (SAPARD) (Uradni list RS, št. 107/2001).
16. Uredba o ureditvi trga z mlekom in mlečnimi izdelki (Uradni list RS, št. 111/00).

PRILOGA

**Tabela 1: Proizvodnja mleka po državah članicah EU v obdobju 1996-1999
(v 1000 t)**

Država	1996	1997	1998	1999
EU - 15	121.519	121.481	121.418	122.554
Nemčija	28.776	28.668	28.378	28.334
Francija	25.084	24.893	24.807	24.831
Velika Britanija	14.671	14.841	14.632	15.015
Italija	10.799	11.223	11.500	11.682
Nizozemska	11.013	10.922	10.994	11.174
Španija	6.084	5.997	5.980	6.172
Irska	5.407	5.366	5.141	5.175
Danska	4.695	4.633	4.668	4.656
Belgija	3.416	3.213	3.418	3.381
Švedska	3.316	3.334	3.331	3.352
Avstrija	3.034	3.090	3.256	3.350
Finska	2.431	2.463	2.450	2.470
Portugalska	1.785	1.824	1.830	1.920
Grčija	741	750	769	775
Luksemburg	267	264	264	267

Vir: Richarts, 2001, str. 92.

Tabela 2: Število molznic konec leta po državah članicah EU v obdobju 1995-2000 (v 1000)

Država	1995	1996	1997	1998	1999	2000
EU - 15	22.529	22.107	21.794	21.476	21.128	20.666
Nemčija	5.229	5.194	5.026	4.838	4.710	4.539
Francija	4.677	4.567	4.503	4.432	4.424	4.413
Velika Britanija	2.632	2.511	2.498	2.475	2.438	2.339
Italija	2.080	2.125	2.078	2.110	2.135	2.172
Nizozemska	1.777	1.646	1.674	1.600	1.570	1.532
Irska	1.267	1.272	1.268	1.277	1.261	1.238
Španija	1.281	1.279	1.254	1.278	1.207	1.183
Danska	714	697	695	680	681	644
Belgija	684	650	640	632	619	629
Avstrija	707	698	720	729	698	621
Švedska	482	478	462	471	447	426
Finska	402	396	383	380	374	358
Portugalska	364	362	362	355	351	355
Grčija	185	184	184	172	168	173
Luksemburg	48	48	47	47	45	44

Vir: Agricultural situation in the European Union: 1999 report, 2001, tbl. 342; Richarts, 2001, str. 93.

Tabela 3: Povprečna mlečnost krav po državah članicah EU v obdobju 1995-2000 (v kg/leto)

Država	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Švedska	6.569	6894	6.975	7.210	7.113	7.494
Nizozemska	6.429	6.198	6.635	6.568	6.984	7.105
Danska	6.517	6.576	6.554	6.623	6.751	6.927
Finska	5.975	6047	6.220	6.389	6.513	6.749
Nemčija	5.428	5.504	5.525	5.646	5.863	6.034
Luksemburg	5.482	5.542	5.500	5.617	5.681	5.933
Velika Britanija	5.345	5.611	5.918	5.861	6.067	5.933
EU - 15	5.279	5.396	5.455	5.561	5.678	5.765
Francija	5.343	5.369	5.451	5.542	5.603	5.600
Belgija	4.688	4.994	4.943	5.341	5.351	5.465
Portugalska	4.783	4.904	5.011	5.110	5.659	5.440
Italija	4.844	5.139	4.901	5.311	5.233	5.349
Španija	4.579	4.714	4.689	4.868	4.808	5.010
Avstrija	3.886	4.291	4.427	4.522	4.595	4.785
Grčija	4.366	4.081	4.054	4.115	4.517	4.583
Irska	4.217	4.319	4.177	4.059	4.050	4.175

Vir: Agricultural situation in the European Union: 1999 report, 2001, tbl. 342; Agriculture in the European Union, 2002.

Tabela 4: Število molznic po posameznih velikostnih razredih čred za države članice EU v letu 1999 (v %)

Država	1-9	10-19	20-29	30-49	50-99	>100
Belgija/Luksemburg*	1,6	8,4	15,6	34,9	34,7	4,8
Danska	0,5	1,7	3,9	17,9	49,1	26,9
Nemčija	3,3	11,5	15,7	24,9	23,7	20,9
Grčija*	34,8	19,3	10,5	14,4	12,7	8,3
Španija	10,6	19,5	19,5	20,3	15,9	14,2
Francija	1,6	7,7	17,8	40,7	29,0	3,2
Irska*	1,8	8,7	14,6	33,1	30,9	10,9
Italija*	10,3	12,6	11,7	17,5	22,3	25,6
Nizozemska	1,0	2,5	5,4	22,3	53,2	15,6
Avstrija	32,7	42,8	16,7	6,45	1,3	0,1
Portugalska	17,7	14,8	14,8	20,2	19,4	13,1
Finska	11,0	45,5	29,5	11,8	1,9	0,3
Švedska	1,6	9,8	18,8	32,6	26,3	10,9
Velika Britanija	0,4		3,7**	10,2	35,2	50,5
EU - 15*	6,1	11,6	14,0	25,2	26,6	16,5

* podatki za leto 1997

** podatki za 10 do 29 živali

Vir: Richarts, 2001, str. 94.

Tabela 5: Število kmetij po posameznih velikostnih razredih čred za države članice EU v letu 1999 (v %)

Država	1-9	10-29	30-49	50-99	>100
Belgija/Luksemburg*	10,0	40,0	30,0	20,0	0,0
Danska	8,3	16,7	25,0	41,7	8,3
Nemčija	19,6	45,1	20,9	11,8	2,6
Grčija*	79,2	-	-	-	-
Španija	45,7	38,6	10,0	4,3	1,4
Francija	11,4	39,3	34,3	14,3	0,7
Irska*	12,8	41,0	28,2	15,4	2,6
Italija*	50,5	29,7	9,9	6,9	3,0
Nizozemska	11,4	20,0	25,7	37,2	5,7
Avstrija	63,6	35,1	1,3	0,0	0,0
Portugalska	71,9	18,8	6,2	3,1	0,0
Finska	28,0	68,0	4,0	0,0	0,0
Švedska	7,1	50,0	28,6	14,3	0,0
Velika Britanija	8,8	14,7	17,7	35,3	23,5
EU - 15*	37,3	34,4	16,2	9,8	2,3

* podatki za leto 1997

- ni podatkov

Vir: Richarts, 2001, str. 95.

Tabela 6: Struktura čred in število krav v čredah na kmetijah, ki so vključene v odkup mleka v Sloveniji v obdobju 1981-2000

Leto	Delež kmetij s številom krav (v %)			
	1-4	5-9	10-15	>15
1981	78,3	19,2	2,1	0,4
1985	78,6	18,0	2,7	0,7
1990	73,5	21,3	3,6	1,6
1992	71,8	22,0	4,6	1,6
1995	62,1	28,6	6,7	2,6
1997	58,5	28,1	9,4	4,0
2000	46,9	30,5	13,7	8,9

Vir: Osterc, Klopčič, Valjavec, 2001, str. 309.

Tabela 7: Slovenske družinske kmetije s kravami po velikosti črede za leto 2000 (v %)

	1-2	3-4	5-9	10-19	20-49	50-99	>100
Kmetije	45,3	20,8	20,9	10,6	2,4	0,0	0,0
Krave molznice	13,2	14,2	28,1	27,3	12,6	1,4	3,2

Vir: Dernulc et al., 2002, str. 87.

Tabela 8: Mikrobiološka kakovost mleka v Sloveniji v obdobju 1993-2000 (delež v posameznem kakovostnem razredu v %)

Leto	Število mikroorganizmov - SŠMO/ml			
	do 400.000	do 300.000	do 100.000	do 50.000
1993		60,9	44,1	28,7
1994	87,2		60,4	43,5
1995	93,0		78,6	61,5
1996	93,7		75,7	59,3
1997	94,7		82,8	68,3
1998	95,7		84,1	69,2
1999	96,9		85,9	69,9
2000	97,9		95,2	85,7

Vir: Klopčič et al., 200, str. 313.

Tabela 9: Kakovost mleka v odvisnosti od skupnega števila somatskih celic v mleku v Sloveniji v obdobju 1996-2000

Leto	Število somatskih celic (v %)		
	do 400.000	400.001 do 600.000	nad 600.000
1996	75,0	20,1	4,9
1997	80,3	16,1	3,6
1998	81,9	15,0	3,1
1999	85,0	12,8	2,2
2000	91,1	7,8	1,1

Vir: Klopčič et al., 2001, str. 313.

Tabela 10: Število somatskih celic (ŠSC) in skupno število mikroorganizmov (SŠMO) kot kriterija kakovosti za plačilo mleka v EU in Sloveniji

Država	ŠSC (v tisoč)					ŠSC - Delež mleka (v %)				
	1. razred	2. razred	3. razred	4. razred	5. razred	1.	2.	3.	4.	5.
Belgija	< 400	> 400				98,0	2,0			
Danska	< 300	300-400	400-750			71,1	18,7	9,7	0,5	
Finska	< 250	250-400	> 400			83,5	11,2	5,3		
Francija	< 250	250-300	300-400	400-500	> 500	38,2	26,3	-	-	-
Nemčija	< 400					95,0	5,0			
Švedska	< 400	400-700	> 700			93,4	-	-		
Velika Britanija	< 150	150-250	250-400	> 400		55,6	35,6	8,6	0,2	
Slovenija	< 400	400-600	> 600			91,1	7,8	1,1		

Država	SŠMO (v tisoč)					SŠMO - Delež mleka (v %)				
	1. razred	2. razred	3. razred	4. razred	5. razred	1.	2.	3.	4.	5.
Belgija	< 100					98,0	2,0			
Danska	< 30	30-100	100-300	> 300		92,0	6,7	0,8	0,5	
Finska	< 50	50-99	> 100			96,4	2,3	1,3		
Francija	< 50	50-100	100-300	> 300		86,8	8,1	3,9	1,2	
Nemčija	< 100	100-450	> 450			95,0	4,0	1,0		
Švedska	< 100	100-300	> 300			98,3	-	-		
Velika Britanija	< 65	65-115	115-500	> 500		89,8	8,6	1,6		
Slovenija	< 100	100-400	400-800			95,2	2,7	2,1		

- ni podatkov

Vir: Klopčič et al., 2001a, str. 359-360.

Tabela 11: Povprečna vsebnost maščobe v odkupljenem mleku v državah članicah EU in v Sloveniji v obdobju 1994-1999 (v %)

Država	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Nizozemska	4,42	4,40	4,44	4,41	4,41	4,35
Danska	4,43	4,36	4,35	4,37	4,36	4,32
Finska	4,35	4,34	4,33	4,32	4,31	4,24
Nemčija	4,24	4,25	4,27	4,24	4,26	4,23
Luksemburg	4,17	4,20	4,26	4,22	4,21	4,21
Švedska	4,35	4,33	4,29	4,28	4,25	4,19
Avstrija	4,07	4,08	4,10	4,11	4,13	4,15
Slovenija	3,91	3,93	3,96	4,06	4,08	4,11
EU - 15	4,08	4,08	4,11	4,09	4,11	4,08
Francija	4,05	4,07	4,11	4,10	4,12	4,08
Belgija	4,01	4,04	4,08	4,07	4,11	4,07
Velika Britanija	4,06	4,06	4,09	4,11	4,07	4,02
Portugalska	3,71	3,70	3,76	3,80	3,79	3,80
Irska	3,62	3,64	3,65	3,70	3,72	3,75
Španija	3,49	3,70	3,73	3,71	3,75	3,72
Italija	3,64	3,61	3,62	3,66	3,72	3,69
Grčija	3,60	3,62	3,68	3,66	3,65	3,66

Vir: Richarts, 2001, str. 97.

Tabela 12: Povprečna vsebnost beljakovin v odkupljenem mleku v državah članicah EU in v Sloveniji v obdobju 1994-1999 (v %)

Država	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Nizozemska	3,47	3,48	3,48	3,46	3,46	3,46
Nemčija	3,39	3,40	3,42	3,40	3,41	3,42
Danska	3,42	3,42	3,42	3,44	3,44	3,41
Luksemburg	3,34	3,36	3,38	3,36	3,34	3,38
Slovenija		3,24	3,27	3,29	3,33	3,35
Avstrija	3,31	3,30	3,29	3,34	3,33	3,34
Belgija	3,43	3,41	3,43	3,36	3,34	3,33
Finska	3,26	3,28	3,28	3,29	3,30	3,31
EU - 15		3,28	3,30	3,31	3,31	3,30
Švedska	3,38	3,34	3,33	3,32	3,31	3,30
Velika Britanija	3,22	3,24	3,29	3,30	3,30	3,30
Italija	3,06	3,15	3,16	3,25	3,26	3,26
Irska	3,20	3,20	3,20	3,21	3,23	3,25
Portugalska	3,17	3,15	3,13	3,11	3,19	3,18
Francija	3,12	3,16	3,17	3,24	3,19	3,16
Grčija	3,38	3,38	3,07	3,15	3,13	3,11
Španija	3,06	3,08	3,08	3,07	3,09	3,11

Vir: Richarts, 2001, str. 97.

Tabela 13: Skupni znesek za dodatna neposredna plačila pri prireji mleka po državah EU (v mio EUR)

Država	2005	2006	2007 in naslednja leta
Belgija	8,6	17,1	25,7
Danska	11,5	23,0	34,5
Nemčija	72,0	144,0	216,0
Grčija	1,6	3,3	4,9
Španija	14,4	28,7	43,1
Francija	62,6	125,3	187,9
Irska	13,6	27,1	40,7
Italija	25,7	51,3	77,0
Luksemburg	0,7	1,4	2,1
Nizozemska	28,6	57,2	85,8
Avstrija	7,1	14,2	21,3
Portugalska	4,8	9,7	14,5
Finska	6,2	12,4	18,6
Švedska	8,5	17,1	25,6
Velika Britanija	37,7	75,4	113,1
Skupaj	303,6	607,2	910,8

Vir: Council Regulation (EC) No 1255/1999.

Tabela 14: Proizvodne kvote za posamezne države članice EU v kvotnih letih 1999/2000 in 2007/2008 (v t)

Država	Prodaja mlekarnam	Neposredna prodaja na kmet. gospodarstvu	Skupaj 1999/2000	Skupaj 2007/2008
Belgija	3.140.696	169.735	3.310.431	3.360.087
Danska	4.454.640	708	4.455.348	4.522.178
Nemčija	27.767.036	97.780	27.864.816	28.282.788
Grčija	629.817	696	630.513	700.513
Španija	5.457.564	109.386	5.566.950	6.116.950
Francija	23.793.932	441.866	24.235.798	24.599.335
Irska	5.236.575	9.189	5.245.764	5.395.764
Italija	9.698.399	231.661	9.930.060	10.530.060
Luksemburg	268.098	951	269.049	273.085
Nizozemska	10.991.900	82.792	11.074.692	11.240.812
Avstrija	2.543.979	205.422	2.749.401	2.790.642
Portugalska	1.835.461	37.000	1.872.461	1.900.548
Finska	2.394.528	10.000	2.404.528	2.440.596
Švedska	3.300.000	3.000	3.303.000	3.352.545
Velika Britanija	14.373.969	216.078	14.590.047	14.828.598

Vir: Council Regulation (EC) No 1256/1999.

Tabela 15: Sistem uvozne zaščite v Sloveniji v letu 2001 za nekatere mlečne izdelke

Proizvod	Oblika ureditve	Ureditev po WTO	CEFTA	Evropski sporazum	Drugo
Konzumno mleko	Splošna dajatev (v %)	7,7			
	Posebna dajatev (v SIT/kg)	38			
	Carinska kvota				
Sir gauda	Splošna dajatev (v %)	9,0			
	Posebna dajatev (v SIT/kg)	296,2			
	Carinska kvota		Slovaška: 50 t: 8%	300 t: 4,5% + 147,5 SIT/kg	Hrvaška: 300 t: 5%
Mleko v prahu	Splošna dajatev (v %)	10,9	37 (brez kvote)		
	Posebna dajatev (v SIT/kg)	247,3			
	Carinska kvota	100t : 5,45% + 133 SIT/kg			Hrvaška: 50 t: 7%
Maslo	Splošna dajatev (%)	10,9			
	Posebna dajatev (SIT/kg)	320,3			
	Carinska kvota	100 t: 4,4% + 150 SIT/kg			Hrvaška: 100 t: 7%

Vir: Erjavec et al., 2001, str. 44-45.